

บทที่ ๓

แนวความคิด และความเชื่อเรื่องเปรต ในพระไตรปิฎก และอรรถกถา

ความเป็นมาของแนวความคิดเรื่องเปรต

ในบทที่ ๒ เราได้ทราบว่าคำว่า “เปรต” มี ๒ ความหมาย กล่าวคือ หมายถึง คนผู้ล่วงลับไปสู่โลกหน้า และคนผู้ถึงฐานะห่างไกลจากความสุข ข้อนี้ เป็นประเด็นสำคัญน่าสนใจค้นคว้าตรวจสอบหลักฐานในชั้นพระไตรปิฎก และอรรถกถา เพื่อจะศึกษาดูว่ามีแนวคิด และความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมายทั้ง ๒ ประการนี้มากน้อยเพียงใด อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการศึกษาเรื่องเปรตนี้โดยตรง

ความเป็นมาของแนวความคิดเรื่องเปรตนี้เมื่อพิจารณาหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาโดยละเอียดแล้ว ข้อมูลชี้ให้เห็นว่ามีแนวคิดเรื่อง “เปรต” ที่เป็นประเด็นสำคัญปรากฏอยู่ ๒ แนว คือ ๑. แนวคิดว่า “เปรต” คือ คนตายผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไป ๒. แนวคิดว่า “เปรต” คือคนตายผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไปเกิดในเปรตวิสัย ทั้ง ๒ ประเด็นนี้ มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจยิ่ง ดังผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไปตามลำดับ

ก. แนวคิดว่า “เปรต” คือ คนตายผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไป

การตายประเภทนี้ ไม่ระบุแน่ชัดว่าตายแล้วจะไปเกิดเป็นอะไร ดังจะเห็นได้จากข้อความว่า “กตมา จ ภิกขเว เปตเสยยา เขภยุเณน ภิกขเว เปตา อุตตนา เสนติ อัย วุจฺจติ ภิกขเว เปตเสยยา” (สุยามรรฐสูตร เติปิฎก เล่มที่ ๒๑, ๒๕๒๕: ๓๓๑) แปลว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เปตไสยาเป็นไฉน คนตายโดยมากนอนหงาย นี้เราเรียกว่าเปตไสยา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๑, ๒๕๓๐: ๓๓๔) นอกจากนี้แล้วใน “ติโรกฺขทกัณฺฑ”

หรือ “ติโรกฺขทสูตร” ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับ “เรื่องเปรต” ก็ยังปรากฏหลักฐานแสดงให้เห็นว่า “เปรต” หมายถึงคนตาย จะร้องไห้เศร้าโศกเสียใจบ่นเพ้อคร่ำครวญพุ่มพวยไปก็แค่นั้น ไม่มีผลกระทบต่อคนตายเลย ดังข้อความว่า “. . . น ทิ รุณฺณ วา โสโก วา ยา วณฺณา ปรีเทวนา น ตํ เปตานมตฺถาย เอวํ ติฏฺฐนฺติ ณาตโย . . .” (สยามรฎฺฐสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๕, ๒๕๒๕: ๑๐)

ในส่วนของอรรถกถานั้น แนวคิดเรื่อง “เปรต” ที่หมายถึงคนตายส่วนใหญ่ จะเน้นการอธิบาย “ความหมาย” ตามรูปศัพท์เท่านั้น เช่น คำว่า “เปรต” หมายถึงคนผู้ล่วงลับไปจากโลกนี้ ดังข้อความในชาดกัฎฐกถาเล่ม ๗ ว่า “เปเตติ อมฺพปุกฺกํ อลภิตฺวา ปฺรโลกํ คเต มเตติ อตฺถโธ [บทว่า เปเต ได้แก่ [ครั้นเมื่อเรา] ไม่ได้ผลมะม่วงสุกจึงไปสู่โลกหน้า หมายความว่า ตายแล้ว]” (พระพุทธโฆสาจารย์, ๒๕๓๕ข) และข้อความในสัทธัมมปัชโชติกาวา “เปตนฺติ อิติ ปฺรโลกํ คตํ [บทว่า เปตํ แปลว่า คนผู้จากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า]” (พระอุปเสนะ, ๒๕๓๔) จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้จะเห็นว่าพระอรรถกถาจารย์ไม่อธิบายเรื่อง “เปรต” ในแนวคิดที่ว่า คนตาย ไรโดยละเอียดเลย

จากที่กล่าวมานี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่า เป็นเพราะภาษาของผู้คนในสมัยนั้นใช้คำว่า “เปต” ในความหมายว่า “คนตาย” ซึ่งถ้าหากกล่าวว่า “เปต” แล้ว คนจะเข้าใจตรงกันว่าหมายถึง “คนตาย” คงจะเช่นเดียวกับในสมัยนี้ เมื่อเอ่ยคำว่า “ตาย” แล้วยังมีคำพูดอื่น ๆ ที่หมายถึง “ตาย” เหมือนกัน เช่น คำว่า “เสียชีวิต” “สิ้นใจ” “หมดลม” ฯลฯ ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดที่ว่า “เปรต” หมายถึง “คนตาย” นี้เป็นเรื่องที่ผู้คนในสมัยนั้นคิดตรงกันเพราะการใช้ภาษาสื่อความหมายเหมือนกัน อีกประเด็นหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่า คำว่า “เปต” ได้ตายไปจากภาษาดั้งเดิม ซึ่งการตายของคำ “เปต” อาจไม่ได้เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล น่าจะเป็นช่วงหลังพุทธกาล การที่กล่าวเช่นนี้เพราะพระไตรปิฎกมีวิวัฒนาการมาตามลำดับจากเดิมบันทึกในระบบ “มุขปาฐะ” ท่องปากเปล่าตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้แล้วประมาณ ๗ วัน ระบบนี้คงอยู่ประมาณ ๕๐๐ ปี ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ ๕ ได้เปลี่ยนแปลงเป็น “จารึกด้วยตัวอักษร” มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าในพระไตรปิฎกเองก็ได้มีการตีความ “เปรต” ปรากฏอยู่แล้ว ดังจะเห็นได้จากข้อความต่อไปนี้ว่า “. . . เปตา วุจฺจนฺติ มตา กาลกตา . . .” (สยามรฎฺฐสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๕, ๒๕๒๕: ๑๕๒) แปลว่า “ชนผู้ตาย คือทำกาลละแล้ว เรียกว่าผู้จากไปแล้ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๕, ๒๕๓๐: ๑๕๗) ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า แม้กระทั่งในตัวพระไตรปิฎกเองยังมีการตีความ “เปต” ให้เข้าใจว่าหมายถึง “คนตาย” หรือ “คนผู้ทำกาลเสียชีวิตลง”

ข. แนวคิดว่า “เปรต” คือคนตายผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไปเกิดในเปรตวิสัย

แนวคิดนี้ถือว่า เปรต หมายถึง คนตายผู้ล่วงลับไปเกิดในโลกของเปรต มีความเป็นอยู่อดอยาก หิวโหย แดนนี้เรียกว่า “เปรตวิสัย” ถือว่าเป็นแดนเสวยผลกรรมชั่วของคนผู้ทำชั่ว ในทางพุทธศาสนาถือว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงถ้ายังไม่ถึงฝั่งพระนิพพานแล้วจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในคติต่าง ๆ ๕ คติ โดยยึดเอาผลกรรมดี และกรรมชั่ว เป็นเครื่องจำแนกสถานที่จะไปเกิด คติของผู้ทำดีทำชั่วนี้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. สุคติ หมายถึง แดนไปของผู้ทำดี มี มนุษย์ และ เทวดา

๒. ทุกคติ หมายถึง แดนไปของผู้ทำชั่ว มี นรก กำเนิดดิรัจฉาน และเปรตวิสัย จากที่กล่าวมานี้เราจะเห็นว่า “เปรตวิสัย” จัดเป็นทุกคติ แดนไปสู่โลกหน้าของผู้ทำชั่ว

แนวคิดนี้จะเกิดขึ้นก่อนสมัยพุทธกาลหรือในสมัยพุทธกาลเอง หรือเป็นสิ่งที่คิดกันขึ้นมาภายหลัง ประเด็นปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อผู้วิจัยตรวจสอบเอกสารต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับ “เปรต” โดยละเอียดแล้ว ได้พบว่า แนวคิดเรื่องเปรตคือคนตายไปเกิดในเปรตวิสัยนี้ เป็นสิ่งที่มีมาก่อนสมัยพุทธกาล จะเห็นได้จากข้อความในชาดกโสณวรรคตอนว่าด้วยปัญหาของชาดกโสณพราหมณ์ ที่เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ พระพุทธเจ้าได้ตรัสพยากรณ์โดยทรงอธิบายว่าทานจะถึงแก่เปรตหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับว่าญาติที่ตายไปจะไปเกิดในคติแบบไหน ถ้าไปเกิดเป็นสัตว์นรก สัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์ หรือเทวดา ก็จะไม่ได้รับผลบุญที่ทำส่งไปให้ แต่ถ้าหากว่าตายไปเกิดในเปรตวิสัย ก็จะได้รับผลบุญแน่นอน ถึงแม้พระพุทธเจ้าจะตรัสยืนยันไว้อย่างนี้ แต่พราหมณ์ก็ยังไม่แน่ใจจึงตั้งปัญหาถามต่อไปอีกว่าถ้าญาติพี่น้องที่ล่วงลับไม่ไปเกิดในแดนเปรตนั้นใครจะได้รับผลทานนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสยืนยันต่อไปว่า ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับอื่น ๆ ที่จะไปเกิดในแดนเปรตนั้นมีอยู่แน่นอน ญาติประเภทนี้จะได้รับผลทานนั้น ถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะตรัสยืนยันอย่างนี้พราหมณ์ก็ยังไม่แน่ใจทูลถามซ้ำอีกว่า ถ้าญาติพี่น้องผู้ล่วงลับจะไม่ไปเกิดในแดนเปรตนั้น รวมทั้งญาติร่วมสายเลือดอื่น ๆ ไม่ไปเกิดเป็นเปรต ใครจะได้รับผลบุญ พระพุทธเจ้าจึงตรัสตอบว่าเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีญาติพี่น้องร่วมสายโลหิตตายไปเกิดในแดนเปรตนั้น (สุยามรรฎจสฺส เดปิฎกั เล่มที่ ๒๔, ๒๕๒๕: ๒๙๐-๒๙๓)

อีกเรื่องหนึ่งคือบทสนทนาระหว่างพระสารีบุตรกับพราหมณ์ชื่อว่าธัญชานิ พราหมณ์คนนี้มี ความสงสัยในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิดอย่างมาก มีคำถาม

มากมายหลายข้อ ประเด็นที่น่าสนใจคือถามเปรียบเทียบระหว่าง “คติ” ต่าง ๆ โดยพระสารีบุตรเริ่มถามเปรียบเทียบระหว่างนรกกับกำเนิดดิรัจฉานว่าอะไรดีกว่า พราหมณ์ได้ตอบตามความเข้าใจของตนว่า แดนเปรตดีกว่ากำเนิดดิรัจฉาน พระสารีบุตรจึงถามต่อไปว่า ระหว่างแดนเปรตกับมนุษย์ อะไรจะดีกว่า พราหมณ์ได้ตอบว่า มนุษย์ดีกว่าแดนเปรต พระสารีบุตรมิได้คัดค้านพราหมณ์จึงถามเรื่องคติต่าง ๆ ต่อไปเรื่อย ๆ ดังข้อความว่า “. . . ต่ ก็ มณฺเณสิ ฌณฺณชานิ กตมํ เสยฺโย ดิรัจฉานโยนิ วา ปิตฺติวิสโย วาติ ฯ ดิรัจฉานโยนียา โภ สารีปุตฺต ปิตฺติวิสโย เสยฺโยติ ฯ ต่ ก็ มณฺเณสิ ฌณฺณชานิ กตมํ เสยฺโย ปิตฺติวิสโย วา มนุสฺสา วาติ ฯ ปิตฺติวิสยา โภ สารีปุตฺต มนุสฺสา เสยฺโยติ ฯ . . .” (สยามมรฎุจสุส เตปิฎกั เล่มที่ ๑๓, ๒๕๒๕: ๖๓๗)

จากหลักฐานข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า แนวความคิดเรื่อง “เปรต” ในฐานะที่เป็นผู้ไปเกิดในเปรตวิสัย เป็นเรื่องที่คุณคนคิดกันอยู่แล้ว แต่ยังไม่แน่ใจว่าสิ่งที่คิดนั้นจะพิสูจน์ได้หรือไม่ ข้อนี้พึงเห็นได้จากพระพุทธเจ้าเอง แม้จะทรงยอมรับแนวคิดที่ว่าเปรตคือผู้ตายไปเกิดในเปรตวิสัย แต่พระองค์ก็ทรงนิ่ง มิได้ตรัสพระดำรัสใด ๆ เกี่ยวกับเปรต แม้เมื่อจะตรัสเกี่ยวกับเรื่อง “เปรต” ก็ตรัสด้วยทรงระมัดระวังยิ่ง โดยทรงอธิบายว่าที่ไม่ทรงพยากรณ์เพราะทรงเกรงว่าคนที่ไม่เชื่อฟังจะไม่ได้ประโยชน์อะไร ดังข้อความต่อไปนี้ว่า

อถโข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ จกฺขุภูตา วต ภิกฺขเว สวากา วิหรนฺติ
ฌาณภูตา วต ภิกฺขเว สวากา วิหรนฺติ ยตฺร หิ นาม สวโก เอวรूपํ ฌสฺสตี
วา ทกฺขตี วา สกฺขี วา กริสฺสตี ปุพฺพเพ ว เม โส ภิกฺขเว สดฺโด ทิฏฺฐโ
อโหสิ อปิจาหํ น พฺยาภาสิ อหณฺเจตํ พฺยากรเยยฺยํ ปเร จ เม น สทฺทเหยฺยํ
เย เม น สทฺทเหยฺยํ เตสนตํ อสฺส ทิฆรตตํ อหิตาย ทกฺขาย. . .

(สยามมรฎุจสุส เตปิฎกั เล่มที่ ๑, ๒๕๒๕: ๒๑๑-๒๑๒)

แปลว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สวาททั้งหลายย่อมเป็นผู้มีจักขุอยู่ ย่อมเป็นผู้มีญาณอยู่ เพราะสวาทได้รู้ได้เห็น หรือได้ทำสัตว์เช่นนี้ให้เป็นพยานแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อกาลก่อนเราก็ตได้เห็นสัตว์นั้น แต่เราไม่ได้พยากรณ์ ถ้าเราพยากรณ์สัตว์นั้น และคนอื่นไม่เชื่อเรา ข้อนั้นก็พึงเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์แก่อกุลเพื่อทุกข์ แก่เขาเหล่า

นั้นสิ้นกาลนาน . . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑, ๒๕๓๐: ๕๖๔)

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับแนวคิดเรื่องเปรต โดยตรัสยืนยันว่า “เปรต” นี้มีอยู่จริง นอกจากนี้แล้ว เราจะเห็นว่าพระองค์ตรัสถึงแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง “เปรต” ในทำนองนี้อีกหลายครั้ง เฉพาะที่สำคัญคือ “เปรต” ที่ปรากฏใน “ติโรกฺขทกัณท์” หรือ “ติโรกฺขทสุตฺร” พระองค์ได้ตรัสถึง “เปรต” ที่มาบ้านเรือนของตนเองแล้วพากันยืนนอกฝาเรือน ทาง ๔ แยก ทาง ๓ แยก ประดูเรือนเพื่อจะขอส่วนบุญส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องช่วยทำทานส่งไปให้ เมื่อญาติ ๆ ช่วยกันทำบุญทำทานให้แล้วก็จะพากันอนุโมทนารับส่วนบุญ ดังข้อความว่า

ติโรกฺขทฺเตสุ ติฏฺจนฺติ	สนธิสิงฆาฏเกสุ จ
ทวารพาหาสุ ติฏฺจนฺติ	อาคนตุวาน สกั ฆริ ๕
ปหฺเต อนฺนปानมฺหิ	ชชฺชโกชฺเช อุกฺกุจฺเจเต
น เตสั โกจิ สรติ	สตฺตานัน กมฺมปจฺจยา ๕
เอวํ ททนต์ ภาตินัน	เย โหนฺติ อนุกมฺปกา
สุจึ ปณฺตี กาลเณ	กปฺปิยํ ปานโกชนัน
อิทํ โว ภาตินัน โหตุ	สุชิตา โหนฺตุ ภาตโย ๕

(สุยามรรฐจฺสฺส เตปิฏกั เล่มที่ ๒๕, ๒๕๒๕: ๙-๑๐)

แปลว่า

- (๑) พวกเปรตมาเรือนของตนยืนอยู่นอกฝาเรือน ที่ทาง ๔ แพร่ง ทาง ๓ แพร่ง และใกล้บ้านประดู
- (๒) เมื่อพวกญาติตั้งข้าวน้ำของเคี้ยวและของบริโภคว่าเป็นอันมาก ญาติบางคนของพวกเปรตนั้นสืมนึกถึงเพราะสัตว์เหล่านั้นมีกรรม เป็นปัจจัย
- (๓) เหล่าชนผู้อนุเคราะห์ พากันให้ข้าวน้ำที่สะอาด ประณีต เป็นของควร แก่หมู่ญาติ ตามกาล ด้วยเจตนาอุทิศอย่างนี้ว่า ขอผลทานนี้จงสำเร็จ แก่หมู่ญาติ ขอหมู่ญาติจงเป็นสุข ๆ เกิด

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๕, ๒๕๓๐: ๑๐)

ข้อความดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเรื่อง “เปรต” หมายถึงคนตายไปเกิดในเปรตวิสัย หลักฐานในชั้น “อรรถกถา” ซึ่งอธิบายความหมายพระไตรปิฎกปรากฏแนวคิดเรื่อง “เปรต” อยู่หลายแห่ง เช่น “เปตวัตถุ” ในพระไตรปิฎกมีหนังสืออรรถกถาอธิบายแนวคิดเรื่อง “เปรต” ปรากฏให้เห็นอยู่หลายเรื่อง ดังเช่น เรื่องเปรตญาติพระเจ้าพิมพิสารไม่ได้รับผลทานจึงพากันส่งเสียงร้องโหยหวนน่ากลัวยิ่ง พระองค์ทรงตกพระทัยจึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่เข้าประตูเพื่อทูลถามถึงสาเหตุพระพุทธเจ้าจึงตรัสแนะนำให้อุทิศผลให้เปรตเหล่านั้น ดังข้อความว่า

ราชา ทานํ ทตฺวา กตฺถ นฺุ โข ภควา วิหเรยยาติ ภควโต วิหารภูจฺจณเมว จินฺเดสิ, น ตํ ทานํ กสฺสจฺจิ อุกฺกสิ. ตถา ตํ ทานํ อลภนฺตฺวา เปตา จินฺนาสา หุตฺวา รตฺติยํ รมฺโณเน นิเวสเน อติวิย ภิสฺนํ วิสฺสรหมํสุ. ราชา ภยสนฺดาส- สํเวคํ อาปชฺชิตฺวา วิภาตยา รตฺติยา ภควโต อาโรเจสิ เอวรूपํ สทฺทํ อสฺโสสิ, กิ นฺุ โข เม ภนฺเต ภวิสฺสตี”ติ. ภควา มา ภายิ มหาราช น เต กิณฺจิปาปกํ ภวิสฺสตี, อปิจ โข สนฺติ เต ปุราณณาดกา เปเตสุ อุบุปฺนนา เต เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตเมว ปจฺจาสีสนฺตา ‘พุทฺธสฺส ทานํ ทตฺวา อมฺหากํ อุกฺกสิสฺสตี”ติ วิจฺรนฺตา ตยา หิโยโย ทานํ ทตฺวา น อุกฺกสิตฺตฺตา จินฺนาสา หุตฺวา ตถารูปํ วิสฺสรหมํสุ”ติ อาห. [พระราชาทรงถวายทานแล้วทรงดำริถึงแต่สถานที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะประทับเท่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจะพึงประทับที่ไหนดีหนอ จึงไม่ทรงอุทิศทานนั้นให้ใคร ๆ เปรตทั้งหลายเมื่อไม่ได้ผลทานนั้น สิ้นหวัง จึงพากันส่งเสียงร้องน่ากลัวเหลือเกินใกล้วังหลวงยามราตรี ๆ พระราชาทรงตกพระทัยแล้ว เมื่อฟ้าสว่างจึงกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่าได้ทรงสดับเสียงเช่นนั้น จักมีอะไรเกิดขึ้นแก่หม่อมฉันหรือไม่หนอ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อย่าทรงกลัว ขอถวายพระพร ไม่มีอะไรที่น่ากลัวเกิดแก่พระองค์ แต่ทว่าพระองค์ทรงมีญาติแต่ชาติปางก่อนที่เกิดเป็นเปรต พวกเขารอคอยพระองค์ตลอด ๑ พุทธันตร หวังว่าพระเจ้าพิมพิสารครั้งทรงถวายทานแก่พระพุทธเจ้าแล้วจักอุทิศส่วนบุญให้พวกเรา แต่แล้วก็สิ้นหวังเพราะเมื่อวานนี้พระองค์ถวายทานเสร็จแล้วมิได้ทรงอุทิศส่วนบุญให้เลย จึงพากันส่งเสียงร้องน่าสะพรึงกลัว”]

(พระธัมมปาละ, ๒๕๓๓ข)

ข้อความดังกล่าวนี้พระอรรถกถาจารย์แต่งขึ้นเพื่ออธิบายคาถา “ติโรกฺขทกัณฺฑ” นอกจากนี้ยังมีเรื่องเปรตอื่น ๆ เช่น คนที่ตายไปเกิดในนรกใหม่อยู่ในนรกนั้นตลอด พุทธรันดรหนึ่ง เมื่อพ้นจากนรกนั้นจึงมาบังเกิดเป็นเปรตผู้มีความหิวกระหายตลอดเวลา เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ ณ บริเวณเชิงเขาคิซมกุฎ เปรตตนนี้มีร่างกายเป็นทอง แต่ปากเหมือนนสฺกร ดังข้อความว่า

...โส กาลํ กตฺวา นิรเย นิพฺพตฺโต เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตตฺถ ปจฺจิจฺจวา ตโต
จิจฺจวา อิมสฺมี พุทฺธบุปฺปาเท ราชคหสฺมีเป คิซมกุฎฺตฺตพฺพตฺตปาเท ตสฺเสว
กมฺมสฺส วิปាកาวเสเสน ขุบฺปิปาสาภิกฺขโต เปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ ตสฺส กายो
สฺวณฺณวณฺโณ อโหสิ, มุขํ สฺวกรมฺขสทิสํ

(พระธัมมปาละ, ๒๕๓๓ข)

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของเปรตที่มีร่างกายเป็นทองแต่มีหนอนไต้ยั่วเยี้ยะกินปาก ดังข้อความว่า “เปสฺสนิกโก ภิกฺขุ เอกํ พุทฺธนฺตรํ นิรเย ปจฺจิจฺจวา อิมสฺมี พุทฺธบุปฺปาเท ราชคหสฺส อวิทฺฐเร ปุติมุขเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ” (พระธัมมปาละ, ๒๕๓๓ข) ฯลฯ เรื่องราวของเปรตในทำนองนี้ มีปรากฏในหนังสือ “อรรถกถาขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี ตอนพรรณนาความเปตวัตถุ” หลายเรื่องด้วยกัน ผู้สนใจพึงค้นคว้าเพิ่มเติมได้จากหนังสือเล่มนี้ จากตัวอย่างที่นำมากล่าวไว้โดยย่อข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ในชั้นอรรถกถา มีแนวคิดเรื่อง “เปรต” หมายถึง คนตายผู้ไปเกิดในเปรตวิสัยปรากฏอยู่อย่างเห็นได้ชัด

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่อง “เปรต” ในพระไตรปิฎก และอรรถกถา มี ๒ แนวคิด คือ

๑. แนวคิดที่ “เปรต” คือ คนตายผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไป
๒. แนวคิดที่ “เปรต” คือ คนตายผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไปเกิดในเปรตวิสัย

เกี่ยวกับแนวคิดทั้ง ๒ นี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีประเด็นต่าง ๆ ที่ควรกล่าวถึงดังต่อไปนี้

ประเด็นที่น่าสนใจประการแรกคือ ความสัมพันธ์กันระหว่างแนวคิดทั้ง ๒ ว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมากหรือน้อยเพียงใด เมื่อนำข้อมูลในพระไตรปิฎก และอรรถกถามาศึกษาวิเคราะห์ดูแล้ว จะพบว่า มีแนวคิดย่อย ๆ แทรกอยู่ ๓ ประเด็น คือ

๑. แนวคิดเรื่องโลกหน้า
๒. แนวคิดทางศีลธรรม
๓. แนวคิดเรื่องทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศผลบุญไปให้แก่ผู้ล่วงลับ

รายละเอียดปลีกย่อยของประเด็นทั้ง ๓ นี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อแนวคิดเรื่องเปรตในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ดังจะได้กล่าวต่อไปตามลำดับ

๑. แนวคิดเรื่องโลกหน้า

ในทางพุทธศาสนาถือว่าคนเราจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏเรื่อยไป จนกว่าจะลุดถึงพระนิพพาน “คติ ๕” คือการเวียนว่ายตายเกิดไปตามคติต่าง ๆ อันได้แก่นรก กำเนิดดิรัจฉาน เปรตวิสัย มนุษย์ และเทวดา แนวคิดนี้ถือว่า “แดนเปรต” เป็นโลกหน้ากล่าวคือสถานที่อย่างหนึ่งที่มนุษย์จะต้องไป ดังข้อความต่อไปนี้ว่า “. . .ปญจ โข อิมา สารีปุตฺต คติโย กตมา ปญจ นิรโย ดิรัจฉานโยนิ ปิตฺติวิสโย มนุสฺสา เทวา ฯ (สุยามรฎฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๑๒, ๒๕๒๕: ๑๔๘) แปลว่า “ดูก่อนสารีบุตร คติ ๕ ประการเหล่านี้แล ๕ ประการเป็นโฉน คือ นรก กำเนิดดิรัจฉาน เปรตวิสัย มนุษย์ เทวดา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๒, ๒๕๓๐: ๑๓๙) และข้อความว่า “ปญฺจิมา ภิกฺขเว คติโย ฯ กตมา ปญจ นิรโย ดิรัจฉานโยนิ ปิตฺติวิสโย มนุสฺสา เทวา ฯ อิมา โข ภิกฺขเว ปญจ คติโย ฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ คตินํ ปหานาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺจานา ภาเวตฺตพฺพาติ ฯ” (สุยามรฎฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๓, ๒๕๒๕: ๔๘๐-๔๘๑) แปลว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คติ ๕ ประการ ๕ เป็นโฉน คือ นรก ๑ กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ๑ เปรตวิสัย ๑ มนุษย์ ๑ เทวดา ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คติ ๕ ประการนี้แล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ เพื่อละคติ ๕ ประการนี้แล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๓, ๒๕๓๐: ๕๒๕)

คติ ๕ นี้บางที่ท่านก็เรียกว่า “ภพ ๕” ดังข้อความว่า “. . .เนรยิกานํ นิรโย ภวนํ ดิรัจฉานโยนิกานํ ดิรัจฉานโยนิ ภวนํ ปิตฺติวิสยิกานํ ปิตฺติวิสโย ภวนํ มนุสฺสานํ มนุสฺสโลโก ภวนํ เทวานํ เทวโลโก ภวนํ ฯ” (สุยามรฎฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๙, ๒๕๒๕: ๑๕๙) แปลว่า “. . .นรก เป็นภพของพวกสัตว์ที่เกิดในนรก กำเนิดดิรัจฉาน เป็นภพ

ของพวกสัตว์ที่เกิดในกำเนิดดิรัจฉาน เปเรตวิสัย เป็นภพของพวกสัตว์ที่เกิดในเปเรตวิสัย มนุษยโลก เป็นภพของพวกมนุษย์ เทวโลกเป็นภพของพวกเทวดา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๙, ๒๕๓๐: ๑๖๕)

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นว่า มีการจัด “แดนเปเรต” เป็นภพที่สัตว์จะต้องเวียนว่ายตายเกิดเรื่อยไป แนวคิดเรื่อง “คติ ๕” นี้ มีส่วนสำคัญในการเกิดแนวคิดที่ว่า “เปเรต” คือคนตายไปเกิดในปรโลกที่เรียกว่าแดนเปเรตวิสัย และยังมีส่วนสัมพันธ์กับเรื่อง “จักรวาลวิทยา” ในวรรณคดีบาสิยุคต่อมา ดังจะเห็นได้จากวรรณคดีบาสิแนว “โลกศาสตร์” ทั้งปวง เช่น จักกภาพทีบนี้ โลกบัญญัติ โลกัปที่ปกสาร โลกสัณฐานโชตรณคัณฐี ฯลฯ วรรณคดีดังกล่าวมานี้ ล้วนได้รับอิทธิพลแนวคิดเรื่อง “คติ ๕” ทั้งนี้

๒. แนวคิดทางศีลธรรม

แนวคิดนี้ถือว่าผู้ที่ตายไปเกิดในเปเรตวิสัยนั้น สาเหตุเกิดจากประพฤติดิฉิดศีลธรรม กล่าวคือ ทำบาปที่เป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน อาทิเช่น ทำลายทรัพย์สินส่วนรวม สั่งสมเงินทองโดยมิชอบธรรม พุดเท็จ หรือพุดส่อเสียดว่าร้ายผู้อื่น เห็นแก่ตัวไม่ยอมเสียสละแบ่งปันช่วยเหลือส่วนรวม ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวของเปเรตที่ปรากฏใน “มหาวิภังค์” “ลักษณะสังยุตต์” และ “เปตวัตถุ” ล้วนเป็นเรื่องของเปเรตที่ประพฤติดิฉิดศีลธรรมตั้งแต่สมัยยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ทั้งสิ้น เช่น เรื่องของหญิง ๔ นางขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ได้พากันรวบรวมทรัพย์สินเงินทองโดยผิดทำนองคลองธรรม เมื่อตายลงจึงไปเกิดเป็นเปเรต ดังข้อความว่า “มยฺ โภเค สํหริมุห สเมน วิสเมน จ เต อญญเณ ปรีภุญชุนติ มยฺ ทุกุชสฺส ภาคินีติ ฯ” (สุยามรฎฐสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๒๕๗) แปลว่า “[ในเวลารাত্রี หญิงเปเรต ๔ คน ถูกทุกข์ครอบงำ จึงพากันร้องไห้รำพันด้วยเสียงดังน่ากลัวว่า] พวกเรารวบรวมโภคทรัพย์ไว้โดยชอบธรรมบ้าง โดยไม่ชอบธรรมบ้าง แต่คนอื่น ๆ พากันใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น ส่วนพวกเรากลับมีส่วนแห่งทุกข์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๓๐: ๒๔๖) หรือเรื่องของคนผู้ทำลายทรัพย์สินส่วนรวม สาธารณสมบัติ เมื่อตายลงก็ไปเกิดเป็นเปเรตเช่นกัน ดังข้อความว่า

...วิปาโก นตฺถิ ทานสฺส สยฺมสฺส กุโตะ ผลํ
ไปกุชรณฺโถทปานานิ อารามานิ จ โรปิเต

ปปาโย จ วินาสลีสึ ทศุเค สงกมนานิ จ ๕
 สุวาทิ อกตกลยาโน กตปาโป ตโต จุโต
 อุปปนโน ปิตติวิสัย ขุปปิปาสมปิโต
 ปณจปณฺณาสวสุสานิ ตโต กาลกโต อหิ ๕
 นาภิชานามิ ภูตฺติ วา ปีติ วา ปน ปานีโย . . .

(สยามรัฐสส เตปิฎก เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๑๘๔)

แปลว่า

[เปรตนั้นตอบว่า]

. . .[ด้วยคำว่า] ผลแห่งทานไม่มี ผลแห่งการสํารวม จักมีแต่ที่ไหน ได้
 ทำลายสระน้ำบ่อน้ำที่เขาขุดไว้ สวนดอกไม้ สวนผลไม้ ศาลาน้ำ และ
 สะพานในที่เดินลำบากที่เขาปลูกสร้างให้พินาศ ข้าพเจ้านั้นไม่ได้ทำความดีไว้เลย
 ทำแต่ความชั่วไว้ จูติจากชาตินั้นแล้วเข้าถึงปิตติวิสัย เพียบพร้อมไปด้วย
 ความหิวกระหายตลอด ๕๕ ปี ตั้งแต่ตายแล้ว ข้าพเจ้ายังไม่ได้กินข้าวและ
 น้ำเลยแม้แต่น้อย. . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๓๐: ๑๘๑)

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นว่า ชีวิตของเปรตนั้น คือชีวิตที่ต้องเสวยผล
 กรรมชั่วที่เคยกระทำไว้เมื่อสมัยที่เกิดเป็นมนุษย์ แดนของเปรต จึงเป็นสถานที่เสวยผล
 กรรมชั่ว แนวคิดดังกล่าวมานี้เป็นเรื่องของ “ศีลธรรม” หรือกฎแห่งกรรมข้อที่ว่า “ทำ
 ชั่วได้ชั่ว” จัดเป็นประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งที่มีส่วนสัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่า “เปรต” หมายถึง
 คนตายไปเกิดในเปรตวิสัย

แนวคิดที่ว่าเปรตหมายถึง โลกหน้า และแนวคิดทางศีลธรรม ทั้ง ๒ ประเด็นนี้
 มีส่วนทำให้เกิดแนวคิดเรื่องทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศผลบุญไปให้แก่ผู้ล่วงลับ
 อันเป็นอีกแนวคิดสำคัญอีกแนวคิดหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องเปรตในพระไตรปิฎก
 และอรรถกถา ดังจะได้กล่าวต่อไปตามลำดับ

๓. แนวคิดเรื่องทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศผลบุญ
ไปให้แก่ผู้ล่วงลับ

แนวคิดนี้ถือว่า การทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์ จะมีผลทำให้ผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไปได้รับผลบุญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เปรต” จะได้รับผลบุญโดยตรง ดังจะเห็นได้จากคาถาใน “ติโรกุททกัณฑ์” ที่กล่าวถึง ทักขิณาทานที่ทายกจัดเตรียมไว้ถวายพระสงฆ์ซึ่งสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นโดยพลันชั่วกาลนาน ได้พากันแสดงออกถึงกิจที่ควรทำเพื่อญาติ การบูชาผู้ล่วงลับไปแล้วที่ท่านทั้งหลายพากันทำมีผลอย่างยิ่งได้เพิ่มกำลังพระภิกษุทั้งหลาย อีกทั้งได้สั่งสมบุญไว้มิใช่น้อย ดังข้อความว่า

อญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา สงฺฆมฺหิ สุปฺตฺติจิตฺตา
ทิมฺรตฺตํ หิตายสุส จานฺโส อุปกฺกปฺปติ

โส ฌาติธมฺโม จ อญํ นิสฺสฺสฺสฺสฺส
เปตฺตานปุชา จ กตฺตา อุพารา
พลญฺจ ภิกฺขุณฺนมฺนุปฺปทินฺนํ
ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตฺตํ อนุปฺปกนฺตติ ฯ

(สยามรัฐสส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๕, ๒๕๒๕: ๑๐-๑๑)

แปลว่า

ก็ทักขิณาทานนี้แลที่ตั้งใจถวายไว้ดีแล้วในสงฆ์ย่อมสำเร็จประโยชน์เกื้อกูลแก่เปรตนั้นโดยจับพลันตลอดกาลนาน ท่านได้แสดงญาติธรรมให้ปรากฏ ได้ทำการบูชาที่ยิ่งใหญ่แก่หมู่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และได้เพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าเป็นผู้ชวนชวายนบุญมิใช่น้อยเลย

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๕, ๒๕๓๐: ๑๑)

นอกจากนี้ยังมีข้อความที่กล่าวเปรียบเทียบกับพระอรหันต์เป็นเหมือนเนื่อนาบุญผู้ถวายทานเปรียบด้วยชวานา ทานที่จัดถวายเปรียบเหมือนพืช ผลทานเกิดขึ้นเพราะ

การถวายไทยธรรมของทายก และพระอรหันต์เป็นผู้รับ พืชคือทานที่หว่านลงในนา ย่อมเกิดผลแก่เปรตและทายก เปรตทั้งหลายได้บริโภคผลทานนั้น ทายกก็เจริญด้วยบุญ ดังข้อความว่า

เขตตูปมา อรหนโโต ทายกา กสฺสกุปมา
 พีชูปมํ เทยฺยธมฺมํ เอตฺโต นิพฺพตฺตเต ผลํ
 เอตํ พีชํ กสิเขตต์ เปตานํ ทายกสฺส จ
 ตํ เปตา ปริภุญฺชนติ ทาตา ปุณฺณเณ วฑฺฒติ
 (สยามรรจนุสส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๑๕๗)

แปลว่า

[พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ความว่า]

พระอรหันต์ทั้งหลายเปรียบด้วยนา ทายกทั้งหลายเปรียบด้วยชาวนา
 ไทยธรรมเปรียบด้วยพืช ผลทานย่อมเกิดจากการบริจาคไทยธรรมของ
 ทายกและปฏิบัติคาหก
 พืชที่บุคคลหว่านลงในนานั้น ย่อมเกิดผลแก่เปรตทั้งหลายและทายกทั้งหลาย
 เปรตทั้งหลายย่อมบริโภคผลนั้น ทายกย่อมเจริญด้วยบุญ. . .
 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๓๐: ๑๕๑)

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า แนวคิดการถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วน
 กุศลให้ผู้ล่วงลับ เป็นแนวคิดอย่างหนึ่งที่สืบเนื่องมาจากแนวคิดทั้ง ๒ และมีส่วนสัมพันธ์
 กับแนวคิดที่ “เปรต” หมายถึง คนผู้ตายไปเกิดในเปรตวิสัย ผลของแนวคิดเรื่องการ
 ถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศผลบุญให้แก่เปรตนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิด “พิธีกรรม”
 ทำบุญอุทิศให้เปรตขึ้นดังจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ ๔

การที่แนวคิดเรื่อง เปรต ที่หมายถึง คนผู้ล่วงลับไปสู่โลกหน้า กับ แนวคิดที่
 เปรต ที่หมายถึง คนผู้ล่วงลับไปสู่โลกหน้าคือเปรตวิสัย มีส่วนสัมพันธ์กันนั้น ผู้วิจัยเห็น
 ว่าเกิดจากแนวคิดเรื่องคติ ๕ แนวคิดที่เปรตวิสัยเป็นสถานที่เสวยกรรมชั่วของผู้
 ประพฤติผิดศีลธรรม และแนวคิดเรื่องการถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศผลให้แก่เปรต

แนวคิดทั้ง ๓ นี้ เป็นเหตุให้แนวคิดที่ปรารถนาคือการตายไปเกิดในปรตวิสัยมีความสำคัญว่าแนวคิดที่ปรารถนาคือการตายผู้ล่วงลับไปสู่โลกหน้าทั้งนี้เพราะถ้าไม่มีแนวคิดทั้ง ๓ นี้ เรื่องของ “ปรต” ก็จะเป็นเรื่องของคนผู้ล่วงลับตายจากไปสู่โลกหน้าเท่านั้น แต่ที่ “โลกหน้า” ปรากฏชัดเจนจนกลายเป็น “ปรตวิสัย” หรือ “ปรตโลก” สถานที่อยู่ของ “ปรต” ผู้ทำกรรมชั่วประพฤติทุจริตผิดศีลธรรมที่มนุษย์จะต้องทำบุญอุทิศผลทานไปให้ เพราะได้รับอิทธิพลของแนวคิดทั้ง ๓ นี้

สรุปแล้ว แนวคิดแรก กล่าวคือ ปรตวิสัยเป็นโลกหน้าสถานที่สัตว์ผู้ทำกรรมชั่วจะต้องไปเกิด แนวคิดสอง กล่าวคือ ปรตหมายถึงผู้ประพฤติผิดศีลธรรมต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างลำบากอดอยากหิวโหย ทั้ง ๒ แนวคิดนี้มีผลทำให้เกิดแนวคิดสุดท้าย กล่าวคือ การถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศผลทานไปให้แก่ผู้ล่วงลับ

ทั้ง ๓ แนวคิดนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้แนวคิดที่ “ปรต” หมายถึง คนตายผู้ล่วงลับไปเกิดในปรตวิสัยเป็นที่น่าสนใจมากกว่าแนวคิดที่ “ปรต” หมายถึง คนตายผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไป ดังจะเห็นได้จากเมื่อเกิดแนวคิดที่ปรตหมายถึงคนตายผู้ล่วงลับไปเกิดในปรตวิสัยแล้ว ได้เกิดความเชื่อว่าปรตวิสัยเป็นโลกหน้าที่สัตว์ผู้ประพฤติผิดศีลธรรมเมื่อตายลงจะต้องไปเกิดและมนุษย์จะต้องทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศผลบุญส่งไปให้แก่ปรตเมื่อเราทราบความเป็นมาของแนวคิดเรื่องปรตตามลำดับแล้ว ต่อไปผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงความเชื่อเรื่องปรต และผลที่เกิดจากความเชื่อเรื่องปรต

ความเชื่อเรื่องปรต

ความเชื่อเรื่องปรต มีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกด้านต่าง ๆ ของชาวพุทธผู้นับถือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องปรตเข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวพุทธหลายอย่างด้วยกัน อาทิเช่น วรรณกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการสั่งสอนศีลธรรม รวมทั้งพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องปรต

ดังนั้นในตอนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาความเชื่อเรื่องปรตเพื่อจะได้ทราบแน่ชัดว่าความเชื่อเรื่องปรตในพระไตรปิฎกมีประเด็นหลัก ๆ ก็ประเด็น และประเด็นต่าง ๆ นั้นมีส่วนสัมพันธ์กับพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ของไทยอย่างไรบ้าง ดังจะได้กล่าวต่อไปตามลำดับ

ความเชื่อเรื่องเปรตในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ผู้วิจัยเห็นว่า มีประเด็นสำคัญ ๓ ประเด็น คือ

๑. ความเชื่อว่า เปรต คือผู้ตายไปเกิดในโลกหน้าที่เรียกว่า “เปรตวิสัย”
 ๒. ความเชื่อว่า เปรต คือผู้รับผลกระทบชั่วอันเกิดจากประพฤติกรรมศีลธรรม
 ๓. ความเชื่อว่า เปรต คือผู้ที่มนุษย์พึงทำทานอุทิศส่งไปให้
- ทั้ง ๓ ประเด็นนี้ มีรายละเอียดปลีกย่อยที่น่าสนใจศึกษาดังต่อไปนี้

ก. ความเชื่อว่า “เปรต” คือ ผู้ตายไปเกิดในโลกหน้าที่เรียกว่า “เปรตวิสัย”

ความเชื่อว่า “เปรต” คือ ผู้ตายไปเกิดในโลกหน้าที่เรียกว่า “เปรตวิสัย” ความเชื่อดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า “เปรตวิสัย” เป็นโลกหน้าที่สัตว์จะต้องไปเกิดหลังจากเสียชีวิตลง มีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎกดังจะเห็นได้จากข้อความว่า

อิธ่าหิ สารีปุตฺต เอกจํ ปุคฺคํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ ตถายํ
ปุคฺคโล ปฏฺิปนฺโน ตถา จ อิริยติ ตถจ มคฺคํ สมารุโหห ยถา กายสฺส
ภททา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสัยํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน
ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส ภททา ปรมฺมรณา
ปิตฺติวิสัยํ อุปฺปนฺนํ ทุกฺขพฺพลา เวทนา เวทียมานํ . . .

(สุยามรรจฺจสฺส เตปิฏกํ เล่มที่ ๑๒, ๒๕๒๕: ๑๕๑)

แปลว่า

ดูก่อนสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า
บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่นทางนั้น เบื้องหน้าแต่
ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงเปรตวิสัย โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย เสวยทุกขเวทนา
เป็นอันมาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ . . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๒, ๒๕๒๕: ๑๕๒)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า ความเชื่อว่า “เปรตวิสัย” เป็นแดนที่สัตว์ผู้ทำชั่วจะไปถึงหลังจากเสียชีวิตลง มีหลักฐานอ้างอิงปรากฏชัดเจนในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเปตวัตถุ มีเรื่องราวของ “เปรตวิสัย” ปรากฏอยู่หลายเรื่อง ดังเช่น เรื่องพระสารีบุตรได้พบเปรตผอมเหลือแต่ซี่โครงเปลือยกายรูปร่างน่าเกลียดยืนอยู่ตรงประตู ดังข้อความว่า “. . .อหนุต สกียา มาตา ปุพเพ อณฺญาสุ ชาตีสฺสุ อุปปนฺนา ปิตติวิสัย ขุปิปาสา สมบุปิตา. . .” (สุยามรรณฺสส เตปิฏกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๑๗๒) แปลว่า “. . .[นางเปรตนั้นตอบว่า] ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อนดิฉันเป็นมารดาของท่าน ในชาติเหล่านี้ ดิฉันเข้าถึงเปรตวิสัยเพียบพร้อมไปด้วยความหิวกระหาย. . .” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๓๐: ๑๖๘)

เมื่อในพระไตรปิฎกปรากฏหลักฐานแสดงให้เห็นว่า “เปรตวิสัย” คือโลกหน้าที่อยู่ของผู้เสวยผลกรรมชั่วอย่างเด่นชัดแล้ว ในส่วนของอรรถกถานั้น ได้มีหลักฐานอธิบายความเชื่อเรื่อง “เปรตวิสัย” ปรากฏอยู่หลายแห่งเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากอรรถกถา “เปตวัตถุ” ซึ่งนำเอาคาถา “ติโรกฺขทกัณฺท์” ในพระไตรปิฎกมาเขียนอธิบายสรุปว่า สาเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสคาถานี้เพราะญาติของพระเจ้าพิมพิสารตายไปเกิดเป็นเปรตได้พากันมาส่งเสียงร้องขอส่วนบุญ ดังนั้นจึงเรียกเปรตนี้ว่า “ติโรกฺขทเปรต” รายละเอียดมีปรากฏใน ติโรกฺขทเปตวัตถุวณฺณนา, ๒๑-๓๓ (พระธัมมปาละ, ๒๕๓๓ข) เรื่องของเปรตญาติพระเจ้าพิมพิสารนี้ ยังมีปรากฏในอรรถกถาธรรมบทเรื่อง “สัณฺฑชฺชัย” ดังข้อความว่า “เด สงฆสฺส ทินฺนํ วฏฺฏํ ขาทิตฺวา กายสฺส เกทา เปตติวิสเย นิพฺพตฺตีสฺสุ [คนเหล่านั้นพากันรับประทานอาหารที่จัดเตรียมถวายพระสงฆ์ เมื่อดับขันธลงจึงบังเกิดในเปรตวิสัย]” (พระพุทธโฆสาจารย์, ๒๕๓๓ก)

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่อง “เปรตวิสัย” มีส่วนสัมพันธ์กับแนวคิดที่ เปรต หมายถึง คนตายผู้ไปเกิดในเปรตวิสัย ตรงนี้เราจะเห็นว่าพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายความเชื่อเรื่องเปรตไว้ว่าหมายถึงคนตายไปเกิดในเปรตวิสัย และอธิบายไว้ชัดเจนว่า “เปรตวิสัย” หมายถึง แดนเสวยผลกรรมชั่วของเปรตซึ่งญาติพี่น้องจะต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้

มีประเด็นที่น่าวิเคราะห์คือ ความเชื่อเรื่อง “เปรตวิสัย” ผู้วิจัยเห็นว่าความเชื่อในทำนองนี้เกิดขึ้นจากแนวคิด “เปรต” หมายถึง คนตายไปเกิดในโลกหน้าที่เรียกว่า “เปรตวิสัย” ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่อง “คติ ๕” การยอมรับเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความเชื่อว่า “เปรตวิสัย” คือโลกหน้าที่สัตว์จะต้อง

เดินทางไปถึงถ้าหากทำกรรมชั่วอันเป็นสาเหตุให้ตายไปเกิดเป็นเปรตซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่อง “เปรตวิสัย” ในชั้นอรรถกถานั้น หมายถึงโลกหน้าอย่างหนึ่งอันเป็นที่อยู่ของมนุษย์ผู้ตอยากหิวโหย จนต้องมาร้องขอแบ่งส่วนบุญจากมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าในชั้นอรรถกถาได้ยอมรับกันว่า “เปรตวิสัย” เป็นสถานที่อยู่ของผู้รับผลกรรมชั่วอันเกิดจากประพฤติผิดศีลธรรม

ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้ศึกษาความเชื่อเรื่องเปรต ในประเด็นที่ว่า เปรต คือ ผู้รับผลกรรมชั่วอันเกิดจากประพฤติผิดศีลธรรมต่อไปตามลำดับ เพื่อความเข้าใจความเชื่อเรื่องเปรตอย่างแจ่มชัด

ข. ความเชื่อว่า “เปรต” คือผู้รับผลกรรมชั่วอันเกิดจากประพฤติผิดศีลธรรม

ความเชื่อเช่นนี้ เกิดจากแนวความคิดที่ว่า เปรตโลก เป็นสถานที่เสวยผลกรรมของคนทำชั่วต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกตอนเปตวัตถุมีเรื่องราวของเปรตผู้เสวยผลกรรมชั่วปรากฏอยู่หลายเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น นางนันทาที่ตายไปเกิดเป็นเปรตเพราะเป็นคนดร้ายหยาบค้าย ไม่เคารพเชื่อฟังใคร เมื่อตายลงจึงไปเกิดในเปรตโลก ดังข้อความว่า

กินนุ กาเยน วาจา	มนสา ทุกฺกฏํ กตํ
กิสฺส กมฺมวิปาเกน	เปตโลกํ อีโต คตฺตติ ฯ
จณฺทึ จ ผรุสา จาสึ	ตยึ จาสึ อคารวา
ดาหํ ทฺรุตฺตํ วตฺวาน	เปตโลกํ อีโต คตฺตติ ฯ

(สุยามรรณฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๑๗๙)

แปลว่า

[นันทเสนถามว่า]

ท่านทำกรรมชั่วอะไรไว้ด้วยกาย วาจา ใจ เพราะวิบากแห่งกรรมอะไร

ท่านจึงไปจากโลกนี้สู่เปตโลก

[นางเปรตนั้นตอบว่า]

เมื่อก่อนฉันเป็นหญิงร่ำรวย หยาบคาย ไม่เคารพท่าน พุดคำชั่วหยาบกะท่าน
จึงไปจากโลกนี้สู่เปตโลก. . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๓๐: ๑๗๕)

ข้อความดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า คนตายไปเกิดเป็นเปรตนั้น เป็นเพราะได้ทำกรรมชั่วเอาไว้แต่เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องไปเกิดเป็นเปรตเพื่อรับผลกรรมนั้น ความเชื่อในทำนองนี้ มีปรากฏอยู่หลายแห่ง ดังเช่น เรื่องที่อุบาสกคนหนึ่งไปพบนางเปรตเสรีนีนางสารภาพว่าสมัยเป็นมนุษย์มีความตระหนี่ไม่เคยทำบุญ เมื่อตายลงอดอยากหิวโหย จึงออกปากขอร้องให้อุบาสกช่วยไปแจ้งข่าวให้มารดาช่วยทำบุญอุทิศส่วนกุศลมาให้ได้ ข้อความว่า “สาธติ โส ตสสา ปฏิสฺสณิตฺวาคนฺตฺวาน หตฺถินิปรุ ตสฺสา อโวจ มาตริธิตา จ เต มยา ทิฏฺฐา ทฺคฺคตา ยมโลกิกา ปาปกมฺมํ กริตฺวาน เปตโลกํ อโธคฺตา. . .” (สยามภจฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๒๑๗) แปลว่า “อุบาสกนั้นรับคำของนางเปรตเสรีนีนีแล้วกลับไปสู่หัตถินินคร บอกแก่มารดาของนางว่า ข้าพเจ้าเห็นนางเสรีนีนีธิดาของท่าน เขาตกทุกข์เกิดในยมโลก เพราะได้ทำกรรมชั่วไว้ จึงไปจากโลกนี้สู่เปตโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๒๑๒)

นอกจากนี้แล้ว ในส่วนของอรรถกถานั้น ความเชื่อว่า “เปรต” คือผู้ไปเกิดในแดนเปรตเพื่อรับผลกรรมชั่ว ปรากฏให้เห็นเด่นชัดหลายเรื่อง เช่น อรรถกถาธรรมบท มีเรื่องของเปรตที่มีร่างเป็นงูแต่หัวเป็นคนลำตัวยาวถึง ๒๕ โยชน์* ไพลูกไหม้ท่อมตัวตั้งแต่หัวจรดหาง มีเรื่องเล่าสรุปความได้ว่าเคยทูลทำลายข้าวของเฉาบรรณศาลาสถานที่บำเพ็ญภาวนาของพระเจ้าปัจเจกพุทธเจ้าจึงถูกคนรุมประชาทัณฑ์ครั้นเสียชีวิตก็ไปเกิดในนรกอเวจีเมื่อวิบากกรรมเบาบางลงจึงมาเกิดเป็นเปรตร่างงูเชิงเขาคิซฌกฏ ดังข้อความว่า “โส อวิจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา ยาวายํ ปจฺวี โยชนมตฺตํ อุตฺตสนฺนา ตาว นิริเย ปจิตฺวา

*โยชน์ คำนาม ชื่อมาตราวัด ๔๐๐ เส้น = ๑ โยชน์ (ทวิคัคคิ ญาณประทีป และคณะ, ๒๕๓๔: ๔๓๗)

ปุกกาเวเสเสน คิซุมภูฏ อหิเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ [ชายคนนั้นบังเกิดในอเวจีจรก ใหม่ ในนรกจนแผ่นดินหนาขึ้นราวโยชน์หนึ่งจึงบังเกิดเป็นเปรตดุเชิงเขาคิซุมภูฏเพราะวิบาก กรรมที่ยังเหลืออยู่]” (พระพุทธโฆสาจารย์ ๒๕๓๒ก) และอีกเรื่องคือเรื่อง เปรตกาลันยาว ๕ โยชน์ ศีรษะใหญ่ถึง ๙ โยชน์ ร่างกายสูงถึง ๒๕ โยชน์ มีเรื่องเล่าประกอบด้วยสรุป ความได้ว่าอดีตชาติเคยขโมยอาหารที่ประชาชนนำไปถวายพระสงฆ์สาวกพระกัสสป สัมมาสัมพุทธเจ้าดังนั้นเมื่อตายลงจึงไปเกิดเป็นเปรตที่เชิงเขาคิซุมภูฏเพื่อชดใช้ผลกรรม ดังข้อความว่า “อถสฺส เปโต อาจิกฺขนฺโต อหิ ภาเต โมคคฺคฺลฺลาน กสฺสปสฺส มฺहेสิโน สงฺมสฺสาภิหฺวํ ภาตฺตํ อาหเรสิ ยถิจฺจนฺตฺติ คาคํ วตฺวา อาห. . . [ลำดับนั้นเปรตได้ กราบเรียนให้ท่านพระมหาโมคคัลลานั้นทราบ ว่า ข้าแต่ท่านโมคคัลลานะ กระผมเคย กลืนกินภัตตาหารที่ท่านนำไปเจาะจงถวายสงฆ์ของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าจนสมใจ อยากรดนี้แล้วได้เล่าต่อไปว่า. . .” (พระพุทธโฆสาจารย์, ๒๕๓๒ก) ความเชื่อว่าคนตาย ไปเกิดเป็นเปรตเพื่อชดใช้กรรมนี้ มีปรากฏในอรรถกถาหลายแห่ง เช่น อรรถกถาธรรมบท อรรถกถาเปตวัตถุ

จากข้อความดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า “เปรตวิสัย” เป็นสถานที่เสวยผล กรรมชั่วอย่างเบาที่สุดของสัตว์ผู้ทำบาป หลักฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้แสดงให้เห็นว่าคนที่ทำบาปเมื่อเสวยกรรมในนรกเสร็จสิ้นแล้วพอกรรมเบาบางลงจะเลื่อนชั้น ขึ้นมาเกิดในเปรตวิสัยเสียก่อน (ดูวิทยานิพนธ์เล่มนี้ หน้า ๓๔) และคำถามเปรียบเทียบ ระหว่าง เปรตวิสัย กับกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน (ดูวิทยานิพนธ์เล่มนี้ หน้า ๒๑) จากหลักฐานดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า “เปรตวิสัย” มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมนุษย์มากกว่าทุกคดีอื่น ๆ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่อง “ผลทาน” เราจะเห็นว่า ทานที่มนุษย์ให้จากโลกนี้จะถึงแก่เปรตเท่านั้น (ดูวิทยานิพนธ์เล่มนี้ หน้า ๒๙) ดังได้กล่าวมาแล้วว่า “ทุกคดี” นั้น มี ๓ อย่าง คือ

๑. นรก
๒. กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
๓. เปรตวิสัย

ส่วนสุคตินั้นมี ๒ คือ

๑. มนุษย์

๒. เทวดา

ถ้านำข้อมูลดังกล่าวนี้มาเขียนเป็นแผนภูมิ “เปรตวิสัย” จะอยู่ตรงกลางระหว่าง “ทุกคติ” กับ “สุคติ”

๑. เทวดา	
๒. มนุษย์	(สุคติ ๒)
๓. เปรตวิสัย	(ทุกคติ ๓)
๔. กำเนิดดิรัจฉาน	
๕. นรก	

จากแผนภูมิกข้างต้นนี้ จะเห็นว่า “เปรตวิสัย” เป็นทุกคติอย่างหนึ่งของผู้ประพฤติ ผิดศีลธรรมเมื่อตายลงจะต้องไปเกิดเพื่อชดใช้กรรม ความเชื่อดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า “เปรตวิสัย” เป็นแดนเสวยผลบาปของผู้ทำชั่วที่ให้โทษมากกว่าทุกคติอื่น ๆ อีก ๒ ทุกคติ คือ กำเนิดดิรัจฉาน และนรก เป็นที่น่าสังเกตว่า “เปรตวิสัย” อยู่ตรงกลางระหว่าง “สุคติ” กับ “ทุกคติ” ฉะนั้นจึงมีผลทำให้เกิดความเชื่อในประเด็นสุดท้ายกล่าวคือเชื่อว่า เปรต เป็นผู้ที่ มนุษย์พึงทำทานอุทิศส่งไปให้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไปตามลำดับ

ค. ความเชื่อว่า “เปรต” คือผู้ที่มนุษย์พึงทำทานส่งไปให้

ความเชื่อว่า เปรต คือผู้ที่มนุษย์พึงทำทานส่งไปให้ เป็นความเชื่อที่มีผลสืบเนื่องมาจากความเชื่อ ๒ ประการดังกล่าวมาแล้ว จากการศึกษาข้อมูลในพระไตรปิฎก และอรรถกถาแล้ว ได้พบความเชื่อการทำทานอุทิศผลบุญให้แก่เปรตปรากฏอยู่หลายแห่ง ดังจะเห็นได้จากเรื่องสังสารโมจกเปรตซึ่งเป็นเรื่องของสตรีผู้ตายไปเกิดเป็นเปรตแล้วมาปรากฏกายขอร้องให้พระสารีบุตรช่วยทำทานแก่พระสงฆ์แล้วอุทิศผลบุญส่งไปให้ ซึ่งพระสารีบุตรก็รับคำและช่วยทำทานถวายข้าวน้ำผ้าแก่พระสงฆ์ เมื่อทำทานอุทิศส่วนบุคคล

ไปให้แล้ว เปรตได้รับผลบุญก็หลุดพ้นจากทุกข์ทันที ดังข้อความว่า

วนทามิ ตํ อยุย ปสนุนจิตต
 อนุกมฺป มํ วีร มหาอนุภาว
 ทตฺวา จ เม อาทิส ยาหิ กิณฺจิ
 โมเจหิ มํ ทุคฺคตฺติยา ภทฺนเตติ ฯ

สาธฺตฺติ โส ตสฺสา ปฏิสฺสณฺิตฺวา สารีปฺตุโต อนุกมฺปโก
 ภิกฺขุณฺํ อาโลปํ ทตฺวา ปาณิมตฺตณฺจ โฉลกํ
 ฅาลกสฺส จ ปาณียํ ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสิ
 สมฺนนฺตรา อนุทฺธิฏฺเจ วิปาโก อุปฺปชฺชถ ฯ . . .

(สุยามรรณฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๑๗๑)

แปลว่า

[นางเปรตนั้นตอบว่า]

ข้าแต่พระเจ้าผู้เป็นเจ้า ดิฉันมีจิตเลื่อมใสจะขอไหว้ท่าน ข้าแต่ท่านผู้แก่ล้าวกล้า
 มีอานุภาพมาก ขอท่านจงอนุเคราะห์แก่ดิฉันเถิด ขอท่านจงให้ทานอย่าง
 ใดอย่างหนึ่ง แล้วจงอุทิศกุศลมาให้ดิฉันบ้าง ขอท่านจงเปลื้องดิฉันจากทุกข์
 ด้วยเถิด

ท่านพระสารีบุตรผู้มีใจอนุเคราะห์ รับค่านางเปรตนั้นแล้วจึงถวายข้าวคําหนึ่ง
 ฝ้าประมาณเท่าฝ้ามือผืนหนึ่ง และน้ำดื่มขันหนึ่ง แก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว อุทิศ
 ส่วนบุญไปให้นางเปรตนั้น พอท่านพระสารีบุตรเถระอุทิศส่วนบุญไปให้
 ข้าวน้ำและเครื่องนุ่งห่มก็บังเกิดขึ้นทันที นี่เป็นผลแห่งทักษิณา . . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๓๐: ๑๖๗)

ความเชื่อเรื่องเปรตในประเด็นการทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วน
 บุญไปให้แก่เปรต มีปรากฏในพระไตรปิฎกตอนอื่น ๆ อีก อย่างเช่น เรื่องของนางตีสสา

ที่เห็นเปรตปรากฏร่างมายืนตรงประตูอันวอนให้นางนิมนต์พระสงฆ์ฉันภัตตาหารแล้ว
อุทิศส่วนบุญส่งไปให้ นางจึงทำตามความประสงค์ของเปรต จากนั้นจึงอุทิศส่วนกุศลไป
ให้เปรต ข้าวน้ำและเครื่องนุ่งห่มของทิพย์อันเป็นผลเกิดจากการทำบุญได้เกิดขึ้นแก่เปรต
ในทันที ดังข้อความว่า

...สาธุติ สา ปฏิสูตวา โภชยิตวา อัญจ ภิกขโว
วตฺเถหิจฺฉาทยิตฺวาน ตสฺสา ทกฺขินฺมาทิสึ ฯ
สมนฺนตฺรานุกฺกุเจ วิปาโก อุปปชฺชถ. . .
โภชนจฺฉานทนฺพานียํ ทกฺขินฺนาย อิทํ ผลํ. . .

(สุยามรฎจฺสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๑๗๘)

ในส่วนของอรรถกถานั้น ความเชื่อเรื่องการทำบุญให้ทานเพื่ออุทิศให้แก่เปรตนั้น
มีปรากฏเป็นเรื่องเป็นราวชัดเจนกว่าในพระไตรปิฎก ดังจะเห็นได้จากอรรถกถาเรื่องเขต
ตูปมเปรตในเขตวัดถุ มีการนำเอาคาถา “เขตตูปมา อรหันโต” เป็นต้นจากพระไตรปิฎก
มาแต่งพรรณนาความแสดงให้เห็นผลของการทำบุญให้ทานแก่พระสงฆ์ผู้เป็นเนื้อนาบุญ
แล้วเปรตจะได้บริโภคผลทานนั้น ดังข้อความว่า “ตตฺถ ตํ เปตา ปริกฺขุชฺชติ ทายเกน
เปเต อุทฺทิสฺส ทานเ ทินฺเน ยถาวุตฺตเขตฺตกสิพฺพิชฺสมปตฺติยา อนุโมทนาย จ ยํ เปตานํ
อุปกฺกปฺติ, ตํ ทานผลํ เปตา ปริกฺขุชฺชติ [บรรดาบทเหล่านั้น บทคาถาว่า ตํ เปตา
ปริกฺขุชฺชติ ความว่า เมื่อทายกถวายทานอุทิศให้เปรตแล้ว เปรตทั้งหลายย่อมได้บริโภค
ผลทานที่สำเร็จแก่เปรตเพราะสมบัติคือนาการไถนาและพืชตามที่กล่าวแล้ว และการ
อนุโมทนา]” (พระธัมมปาละ, ๒๕๓๓ข)

อีกเรื่องคือเรื่องนางนันทาที่ตายไปเกิดเป็นเปรตแล้วสามีทำทานส่งไปให้จึงได้
รับผลบุญดังข้อความว่า “อหํ นนฺทา นนฺทิสฺเสน ภริยา เต ปุเร อหํ ปาปกมมํ กริตฺวาน
เปตโลกํ อิตฺถ คตา ตว ทินฺเนน ทานเณ โมทามิ อุกฺกโตภยา จิรั ชิว คหฺปติ สห สพฺเพหิ
ฉาติภิ. . .” (พระธัมมปาละ, ๒๕๓๓ข) และยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับการทำบุญให้ทานแก่
เปรตปรากฏอยู่หลายเรื่องในอรรถกถาเขตวัดถุ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อ “การทำ
บุญให้ทานแก่เปรต” เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเชื่อ ๒ ประการดังได้กล่าวมาแล้ว ใน
ประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ความเชื่อประเด็นนี้เกิดขึ้นเพราะสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ

ประการแรก การรับเอาคติความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับซึ่งเป็นการเชื่อของพราหมณ์มาดัดแปลงให้เข้ากับคติทางพุทธโดยเน้นเรื่องการถวายทานแก่พระสงฆ์โดยยกพระสงฆ์ขึ้นเป็นเนื่อนาบุญที่ยอดเยี่ยมไม่มีนาบุญอื่นยิ่งไปกว่า

ประการที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับชาวบ้าน การทำทานอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรต นอกจากจะเป็นผลดีแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ยังเป็นผลดีแก่พระสงฆ์ผู้ยังมีชีวิตอยู่ ดังเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าพระสงฆ์คือผู้สละเรือนออกมาบวชโดยไม่ทำงานอื่นใด ท่านเหล่านี้จะยังชีพอยู่ไม่ได้ หากไม่มีคนถวายสิ่งของที่จำเป็นแก่สงฆ์ เราจะเห็นว่าในการถวายทานตามที่ปรากฏในหลักฐานที่ยกมาอ้างอิง จะมีสิ่งของสำคัญ ๓ อย่าง คือ ข้าว น้ำ และผ้า ปรากฏอยู่เสมอ แต่ถึงกระนั้นการกล่าวถึงความเชื่อเรื่องเปรตเพียง ๒ อย่างนี้ก็ยังไม่อาจสรุปภาพที่ชัดเจนของความเชื่อเรื่องเปรต จึงสมควรทราบความเชื่อเรื่องเปรตประการที่ ๓ ต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยเห็นควรสรุปว่า ความเชื่อเรื่องเปรต มี ๓ ประการ

ประการแรก เชื่อว่าเปรตวิสัยคือโลกหน้าที่คนจะต้องไปถึง ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของแนวคิดเรื่องคติ ๕

ประการที่สอง เชื่อว่า เปรต คือผู้เสวยผลกรรมชั่วในเปรตโลก ทั้งนี้เพราะประพจน์ผิดศีลธรรมอันดีงามของมนุษย์

และประการสุดท้าย เชื่อว่า เปรต คือผู้ที่เสวยผลกรรมชั่วในเปรตโลกที่มนุษย์พึงทำทานอุทิศผลบุญส่งไปให้ ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเชื่อ ๒ ประการข้างต้น

ความเชื่อทั้ง ๓ ประการนี้ ได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ “เปรต” หมายถึงคนตายไปเกิดในเปรตวิสัยปรากฏชัดเจนกว่าแนวคิดที่ “เปรต” หมายถึง คนตายผู้ล่วงลับไปสู่โลกหน้า ดังนั้น จึงส่งผลให้วรรณกรรมเกี่ยวกับเรื่องเปรตในระยะหลัง อธิบายเรื่องเปรตในแนวคิดที่เปรตหมายถึงคนตายไปเกิดในเปรตวิสัย มากกว่าจะอธิบายตามแนวคิดที่เปรตหมายถึงคนตายผู้ล่วงลับไปสู่โลกหน้า และมีผลให้เกิดพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ เกี่ยวกับเปรต ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ ๔

เมื่อเราทราบความเชื่อเรื่องเปรตในพระไตรปิฎกโดยลำดับแล้ว ประเด็นที่น่าศึกษาต่อไปคือ สาเหตุที่เกิดเป็นเปรต

สาเหตุที่เกิดเป็นเปรต

สาเหตุที่เกิดเป็นเปรตนี้ เป็นประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่ง เพราะมีรายละเอียดปรากฏอยู่มากในหลักฐานชั้นพระไตรปิฎก และอรรถกถา แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรต ต้องมีสาเหตุสำคัญที่ทำให้ได้รับผลกรรมเช่นนั้น ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ควรศึกษาสาเหตุที่เกิดเป็นเปรตเพื่อจะได้เข้าใจอย่างแจ่มชัดถึงสาเหตุที่แท้จริงอันปรากฏเป็นหลักฐานตามลำดับ

ตามคติความเชื่อของคนไทยโดยทั่วไปนั้น ส่วนใหญ่จะคิด และเชื่อกันว่า ผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรตนั้น คือ ผู้ที่ขโมยของวัด ลักของสงฆ์ หรือผู้ที่มีความตระหนี่ถี่เหนียว หวงแหนทรัพย์สมบัติไม่ยอมมกินยอมให้

ดังนั้นเมื่อตายลงจึงไปเกิดเป็นเปรต นี้เป็นแนวคิดและความเชื่อทั่วไปของคนไทย ซึ่งอาจสรุปได้ว่า เมื่อเอ่ยถึงสาเหตุเกิดเป็นเปรต ส่วนใหญ่จะเชื่อกันว่ามี ๒ สาเหตุ นั่นคือ ลักของสงฆ์ อันเป็นบาปทางกาย และความโลภ อันเป็นบาปทางใจ

ประการแรกนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเพราะเรารับเอาแนวคิด และความเชื่อเรื่องเปรตพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากชั้นอรรถกถา และวรรณกรรมพุทธศาสนาในประเทศไทยได้นำเอามาอธิบายขยายความซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

ประการต่อมา ผู้วิจัยเห็นว่าเนื่องจากได้ฟังพระท่านเทศน์เรื่องคนโลภหวงแหนสมบัติในที่สุดเมื่อสี่ชีวิตลงไปเกิดเป็นเปรต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหลักฐานที่พบในเปตวัตถุ

จากการศึกษาข้อมูลเรื่องเปรตในพระไตรปิฎก และอรรถกถาโดยละเอียดแล้ว ได้พบว่าผู้ที่เกิดเป็นเปรตนั้น คือผู้ล่วงละเมิดจริยธรรมพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่การการทำบาปทางกาย วาจา และใจ ผลของการทุจริตผิดศีลธรรม จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ตายไปเกิดเป็นเปรต และผู้ทำบาปหนักถึงขั้นตกนรก เมื่อสวดยผลกรรมในนรกจนวิบากกรรมเบาบางลงแล้ว จึงจะได้เลื่อนชั้นขึ้นมาเป็นเปรตเพื่อชดใช้กรรมที่ยังเหลือต่อไป

คำสอนทางพุทธศาสนาถือว่า ความสุจริตของบุคคลแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ สุจริตทางกาย วาจา และใจ คำว่า “สุจริต” นี้ แปลว่า ประพฤติดี ถ้าหากเราประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะ เป็นทางกาย วาจา หรือใจ ก็ย่อมจะตายไปเกิดเป็นเปรตได้ทั้งนั้น ดังจะเห็นได้จากพระดำรัสเกี่ยวกับสาเหตุที่ตายไปเกิดเป็นเปรตที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้สรุปความได้ว่า ผู้ที่ทำบาปทางกาย วาจา ใจ ต่ำว่าพระอริยสงฆ์ ผู้หมดจดปราศจากกิเลส

มีความเห็นผิดไม่เชื่อโลกนี้ โลกหน้า ไม่เชื่อผลของการทำบุญให้ทาน ประเด็นที่กล่าวมานี้เป็นสาเหตุให้ตายไปเกิดเป็นเปรตได้ทั้งสิ้น ดังข้อความว่า

ภควา เอตทโวจ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เทว อคารา สทวารา ๕ ตตร จกฺขมา
 ปุริโส มชฺเฌ จิโต ปสุเสยฺย มนุสฺเส เคหํ ปวิสฺนเดปิ นิกฺขมนฺเดปิ
 อนุสฺสจฺรฺนเดปิ อนุวิจฺรฺนเดปิ เอวเมว โข อหํ ภิกฺขเว ทิพฺเพน จกฺขนา
 วิสุทฺธเณ อติกฺกนฺตมานุสเกน สุตเต ปสุสामी จวมาเน อุปฺปชฺชมาเน ทิเน
 ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุกเต ทุคฺคเต ยถากมฺมุเปเค สุตเต ปชานामी
 . . . อิเม วต โภญฺโต สุตตา กายทุจฺจริเตน สมฺนฺนาคตา วจฺิทุจฺจริเตน
 สมฺนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมฺนฺนาคตา อริยานํ อุปฺวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา
 มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ
 อุปฺปนฺนา . . .

(สุยามรฎฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๑๔, ๒๕๒๕: ๓๓๔-๓๓๕)

แปลว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเรือน ๒ หลัง มีประตูตรงกัน บุรุษผู้มี
 ดาตีย์ยืนอยู่ระหว่างกลางเรือน ๒ หลังนั้น พึงเห็นคนกำลังเดินเข้าบ้าง กำลัง
 เดินออกบ้าง กำลังเดินมาบ้าง กำลังเดินไปบ้าง ฉนฺใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 ฉนฺนั้นเหมือนกันแล เราย่อมมองเห็นหมู่สัตว์กำลังจติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต
 มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุ
 วิสัยของมนุษย์ ย่อมทราบชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมได้ว่า . . . สัตว์ผู้
 กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจฺิทุจริต มโนทุจริต ตีเตียน
 พระอริยะ เป็นมิจฉาทิฏฺฐิ เชื้อมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฺฐิ เมื่อตายไปแล้ว
 เข้าถึงเปรตวิสัยก็มี . . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๔, ๒๕๓๐: ๓๓๔)

จะเห็นว่า ผู้ที่จะเข้าถึงเปรตวิสัยกล่าวคือตายไปเกิดเป็นเปรตนั้น หมายถึง คนที่ประกอบด้วยกายทุจจริต วจิทุจจริต มโนทุจจริต ดิเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฐิ คำว่า “ทุจจริต” มีความหมายอีกอย่างหนึ่งว่า “ความไม่สะอาด[อโสเจยยะ]” และความไม่สะอาดนี้มี ๓ อย่าง คือ ไม่สะอาด กาย วาจา และใจ

ความไม่สะอาดกายวาจาใจนี้ ในพระพุทธศาสนาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อกุศลกรรมบถ แปลตามรูปศัพท์ว่า ทางแห่งกรรมไม่ดี มี ๑๐ อย่าง คือ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ๓ อย่างนี้เรียกว่ากายทุจจริต การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ ๔ อย่างนี้เรียกว่าวจิทุจจริต และการเพ่งเล็งโลภอยากได้ของผู้อื่น พยาบาทมุ่งจะให้ผู้อื่นวิบัติ และเห็นผิดว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล ผลกรรมดีกรรมชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มีเป็นต้น เรียกว่ามโนทุจจริต ความหมายของอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการอันเป็นสาเหตุให้ตายไปเกิดเป็นเปรตนั้น มีพุทธาธิบายดังต่อไปนี้

กถญจ จุนท ติวิธั กายเนน อโสเจยยั โหติ อิธ จุนท เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ ลุทฺโธ โลหิตปาณิ หตฺปหเต นิวิฏฺโจะ อทฺยาปนฺโน ปาณญฺเตสุ อทินฺนาทายี โหติ ญนฺตํ ปฺรสุส ปฺรวิตฺตฺวปฺกรณั คามคตํ วา อรณฺญคตํ วา อทินฺนํ เถยฺยสงฺฆาตํ อาทาทา โหติ กามฺเสสุ มิจฺฉาจารย์ โหติ ยา ตา มาตฺรฺกฺขิตา ปิตฺรฺกฺขิตา ภาตฺรฺกฺขิตา ภคินิรฺกฺขิตา ฌาตฺรฺกฺขิตา ฌมฺมฺรฺกฺขิตา สสามิกา สปริทฺตฺวาหา อนฺตมโส มาลาคุณฺปริกฺขิตาปิ ตถารูปาสุ จาริตตํ อาปชฺชิตา โหติ เอวํ จุนท ติวิธั กายเนน อโสเจยยั โหติ ฯ

กถญจ จุนท จตฺตฺพพิธั วาจาเยน อโสเจยยั โหติ อิธ จุนท เอกจฺโจ มุสาวาที โหติ สภคฺคโต วา ปฺริสคฺคโต วา ฌาติมชฺฌคฺคโต วา ปุคฺคมชฺฌคฺคโต วา ราชกฺุลมชฺฌคฺคโต วา อภินิโต สกฺขี ปุญฺโจะ เอหิ โภ ปุริส ยั ชานาสิ ตั วเทหิติ โส อชานั วา อาห ชานามิติ ชานั วา อาห น ชานามิติ อปฺสสั วา อาห ปฺสสามิติ ปฺสสั วา อาห น ปฺสสามิติ อิติ อตฺตเหตุ วา ปฺรเหตุ วา อามิสฺกฺกิณฺณิกฺขเหตุ วา สมฺปชานมฺุสา ภาสิตา โหติ ปิสฺสุนฺวาโจ โหติ อิติ สุตฺวา อมฺุตร อกฺุชฺชาตา อิมฺุสั ฌาทาย อมฺุตร วา สุตฺวา อิมฺุสั อกฺุชฺชาตา อมฺุสั ฌาทาย อิติ สมคฺคานัน วา ฌตฺตา ภินฺนानัน วา อนฺุปฺปาทา วคฺคาราโม วคฺครโต วคฺคณฺนที วคฺคกรณิ วาจัน ภาสิตา โหติ ฌรฺุสฺวาโจ โหติ ยา สา

วาทา อณฺทกา กกุทสา ปรกฏฺกา ปราภิสซฺชนิ โภชสภมฺนฺดา อสมาธิ-
 สํวตฺตนิกา ตถารูปี วาจํ ภาสิตา โหติ สมฺมุขปฺปลาปี โหติ อกาลวาทิ อภูตวาทิ
 อนตฺถวาทิ อธมฺมวาทิ อวินยวาทิ อนิธานวดี วาจํ ภาสิตา โหติ อกาเลน
 อนปเทสํ อปริยญฺตวดี อนตฺถสญฺหิตํ เอวํ โข จุนฺท จตฺตพฺพิธํ วาจาเย อโสเจยฺยํ
 โหติ ฯ

กถญจ จุนฺท ติวริธํ มนสา อโสเจยฺยํ โหติ อิธ จุนฺท เอกจฺโจ อภิชฺฌมาลฺ
 โหติ ยนฺตํ ปฺรสุส ปฺรวิตฺตูปกรณํ ตํ อภิชฺฌมิตา โหติ อโห วต ยํ ปฺรสุส
 ตํ มม อสุสชาติ พุยาปนฺนจิตฺโต โหติ ปทฺฏฺจมนสงฺกปโป อิเม สตฺตทา ทญฺญนฺตฺ
 วา ภิชฺชนฺตฺ วา อฺจุจฺฉิชฺชนฺตฺ วา วินสฺสนฺตฺ วา มาวา อหฺสนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก
 โหติ วิปฺริตฺตทสฺสโน นตฺถิ ทินฺนํ นตฺถิ ยิฏฺฐํ นตฺถิ หุตํ นตฺถิ สุกตฺตทุกฺกตฺตํ
 กมฺมานํ ผลํ วิปาโก นตฺถิ อຍํ โลกํ นตฺถิ ปโรโลกํ นตฺถิ มาตา นตฺถิ ปีตา
 นตฺถิ สตฺตทา โอปปาติกา นตฺถิ โลกํ สมณพฺรหฺมาหฺมณา สมฺมุคฺคตา
 สมฺมาปปฏิปฺนนา เย อิมญจ โลกํ ปฺรญจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกฺคฺวา
 ปเวเทนฺตฺตีติ เอวํ โข จุนฺท ติวริธํ มนสา อโสเจยฺยํ โหติ ฯ อิเม โข จุนฺท
 ทส อฺกฺสฺลกมฺมปถา. . .

(สยามบรรณสาร เตปิฎก เล่มที่ ๒๔, ๒๕๑๕: ๒๘๕-๒๘๖)

แปลว่า

[พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า]

ดูก่อนจุนทะ ก็ความไม่สะอาดทางกายมี ๓ อย่าง อะไรเล่า ดูก่อนจุนทะ
 บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มัวสกปรกมาสัตว์ หยาบช้ำ มีมือเปื้อนเลือด ตั้งอยู่
 ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์มีชีวิต ๑

เป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ คือ ถือเอาวัตถุอันเป็นอุปกรณ์แก้ทุกข์
 เครื่องปลื้มใจของบุคคลอื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ด้วย
 จิตเป็นขโมย ๑

เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม คือเป็นผู้ถึงความประพฤติล่วงในสตรีที่มารดารักษา บิดารักษา พี่ชายน้องชายรักษา พี่สาวน้องสาวรักษา ญาติรักษา ธรรมรักษา สตรีมีสามี ผู้มีอาชญาโดยรอบ โดยที่สุดแม้สตรีผู้ที่บุรุษคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย ๑ ดูก่อนจุนทะ ความไม่สะอาดทางกายมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล

ดูก่อนจุนทะ ความไม่สะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง อย่างไรเล่า ดูก่อนจุนทะ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มึนปกติพูดเท็จ คือ เขาอยู่ในสภา ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางเสนา หรือในท่ามกลางราชสกุล ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถามว่า มาเกิด บุรุษผู้เจริญ ท่านรู้สิ่งใดจึงพูดสิ่งนั้น ดังนี้ บุคคลนั้น เมื่อไม่รู้กล่าวว่ามี หรือเมื่อรู้กล่าวว่ามี เมื่อไม่เห็นกล่าวว่ามี หรือเมื่อเห็นกล่าวว่ามี ดังนี้ เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตนบ้าง เพราะเหตุแห่งผู้อื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่อำภิสเล็กน้อยบ้าง ด้วยประการดังนี้ ๑

เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังความข้างโน้นแล้วมาบอกข้างนี้เพื่อทำลายคนหมู่นี้ ยุยงคนทั้งหลายผู้สามัคคีกันให้แตกกัน หรือส่งเสริมชนทั้งหลายผู้แตกกันแล้ว ชอบความแยกกัน ยินดีความแยกกัน เพลิดเพลินในความแยกกัน กล่าวแต่คำที่ ทำให้แยกกัน ๑

เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ กล่าววาจาที่หยาบคายกล้าแข็ง เตือดร้อนผู้อื่น ส่อเสียดผู้อื่น โกล่ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ ๑

เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ กล่าวไม่ถูกกาล กล่าวไม่จริง กล่าวไม่อิงอรรถ อิงธรรม อิงวินัย กล่าววาจาไม่เป็นหลักฐาน ไม่มีที่อ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีประโยชน์ โดยกาลไม่ควร ๑ ดูก่อนจุนทะ ความไม่สะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง อย่างนี้แล

ดูก่อนจุนทะ ความไม่สะอาดทางใจมี ๓ อย่าง อย่างไรเล่า ดูก่อนจุนทะ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้อยากได้ของของผู้อื่น คือ อยากได้วัตถุอันเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจของบุคคลอื่นว่า ไฉนหนอ วัตถุอันเป็น

อุปกรณ์แก้ทุกข์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นพึงเป็นของของเรา ดังนี้ ๑

เป็นผู้มีจิตปองร้าย คือ มีความดำริในใจอันชั่วร้ายว่า สัตว์เหล่านี้ จงถูกฆ่า
จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศ หรืออย่าได้เป็นแล้ว ดังนี้ ๑

เป็นผู้มีความเห็นผิด คือ มีความเห็นวิปริตว่า ทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล
การเช่นสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่ว
ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ผู้เป็นอุปปาติกะไม่มี
สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้
แจ่มชัด ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ย่อมไม่มีในโลก
ดังนี้ ๑ ดูก่อนจุนทะ ความไม่สะอาดทางใจมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล

ดูก่อนจุนทะ อกุศลกรรมบถมี ๑๐ ประการนี้แล . . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๔, ๒๕๓๐: ๓๒๖-๓๒๘)

จากข้อความข้างต้นนี้ สรุปความได้ว่า อกุศลกรรมบถมี ๑๐ อย่าง คือ
ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม (กายทุจริต)

พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ (วจีทุจริต)

อภิชฌา โลภอยากได้ของคนอื่น ผูกพยาบาทจองเวรอยากให้ศัตรูถูกฆ่า ถูก
ทำลาย ถูกตัดรอน พินาศ หรืออย่าได้มีได้เป็น และเห็นผิดทำนองคลองธรรมว่าทานที่
ให้แล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลกรรมดี กรรมชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี
โลกหน้าไม่มี แม่ไม่มี พ่อไม่มี สัตว์ที่ไปผูกไปเกิดไม่มี สำคัญผิดคิดว่านักบวชที่เห็นแจ้ง
โลกนี้โลกหน้าเพราะรู้อย่างด้วยตนเองแล้วเปิดเผยให้ชาวโลกได้รับทราบไม่มี (มโนทุจริต)

อกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ แบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ ๓ กลุ่ม คือ

กายทุจริต ๓

วจีทุจริต ๔

และมโนทุจริต ๓

เฉพาะมนุจจริต ๓ คือ “อภิชฌา” “พยาบาท” และ “มิจฉาทิจฺฐิ” อาจกล่าวได้ว่า อภิชฌา คือ “โลภะ” พยาบาท คือ “โทสะ” และ มิจฉาทิจฺฐิ คือ “โมหะ” ดังจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าเอง เมื่อตรัสถึงสาเหตุที่เกิดเป็นเปรตแล้ว ยังได้ตรัสถึง “โลภะ (โลก) โทสะ (โกรธ) โมหะ (หลง)” รวมอยู่ด้วย ดังที่พระองค์ตรัสอธิบายความเชื่อเรื่องโลกหน้าไว้ สรุปความได้ว่า แดนเทวดา โลกมนุษย์ จะไม่ปรากฏเพราะกรรมที่เกิดจากโลภะ โทสะ และโมหะ แต่แดนนรก กำเนิดดิรัจฉาน และแดนเปรตปรากฏได้เพราะกรรมที่เกิดจากโลก โกรธ หลง ดังข้อความว่า

. . . น ภิกฺขเว โลกฺเชน กมฺเมเน ทฺโสเชน กมฺเมเน โมหเชน กมฺเมเน เทว ปญฺญาณติ มนุสฺสา ปญฺญาณติ ยา วาปนญฺญาปิ กาจิ สฺสคติ อถ โช ภิกฺขเว โลกฺเชน กมฺเมเน ทฺโสเชน กมฺเมเน โมหเชน กมฺเมเน นิรโย ปญฺญาณติ ปิตติวิสโย ปญฺญาณติ ยา วาปนญฺญาปิ กาจิ ทฺสคฺคิติ . . .

(สฺยามรฎฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๒, ๒๕๒๕: ๓๗๘)

แปลว่า

. . . ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวดา มนุษย์ หรือแม้สุคติอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมไม่ปรากฏเพราะกรรมที่เกิดแต่โลภะ โทสะ โมหะ โดยที่แท้นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย หรือแม้ทุกคติอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมปรากฏ เพราะกรรมที่เกิดแต่โลภะ โทสะ โมหะ . . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๒, ๒๕๓๐: ๓๙๕-๓๙๖)

ข้อความดังกล่าวนี้ สัมพันธ์กับข้อความที่พระพุทธเจ้าเองได้ตรัสอธิบายไว้สรุปใจความได้ว่า เพราะอกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ อย่างมารวมกัน จึงปรากฏนรก กำเนิดดิรัจฉาน และแดนเปรต ดังข้อความว่า “. . . อิมสํ ปน จุนฺท ทสนนํ อกุสลาณํ กมฺมปถานํ สมฺนฺนาคมนเหตุ นิรโย ปญฺญาณติ ดิรัจฺจานโยนิ ปญฺญาณติ ปิตติวิสโย ปญฺญาณติ ยา วา ปนญฺญาปิ กาจิ ทฺสคฺคิติ โหติ” (สฺยามรฎฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๔, ๒๕๒๕: ๒๘๗) แปลว่า “. . . ดูก่อนจุนทะ ก็เพราะเหตุแห่งการประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้

นรกจึงปรากฏ กำเนิดดิรัจฉานจึงปรากฏ เปรตวิสัยจึงปรากฏ หรือว่าทุกคดีอย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่นจึงมี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๔, ๒๕๓๐: ๓๒๙)

จากข้อมูลข้างต้น เราอาจวิเคราะห์สาเหตุที่เกิดเป็นเปรตได้ ๓ ประเด็น

๑. บาปทางกาย

๒. บาปทางวาจา

๓. บาปทางใจ

การวิเคราะห์ประเด็นทั้ง ๓ นี้ ผู้วิจัยจะใช้แหล่งข้อมูลในพระไตรปิฎก ๒ แห่งคือ “มหาวีรภัย” และ “เปตวัตถุ” การที่ผู้วิจัยไม่นำข้อมูลจาก “ลักษณะสังยุตต์” มาใช้วิจัยเพราะพิจารณาแล้วเห็นว่า ข้อมูลเกี่ยวกับเปรตในมหาวีรภัย และลักษณะสังยุตต์ เป็นข้อมูลเดียวกัน ต่างกันตรงที่รูปแบบในการนำเสนอเท่านั้น

ก. บาปทางกาย

ที่กล่าวไว้ว่า คนทำชั่วทางกายแล้วตายไปเกิดเป็นเปรต จะพบหลักฐานปรากฏจำนวนมากใน “มหาวีรภัย” จะเห็นได้จากเรื่องเปรต ๒๐ เรื่องในมหาวีรภัย เป็นเรื่องของคนทำบาปทางกายถึง ๑๒ เรื่อง ที่เหลืออีก ๘ เรื่องนั้นเป็นเรื่องของคนทำบาปทางวาจา ๔ เรื่อง อีก ๔ เรื่องกล่าวไว้รวม ๆ ไม่ระบุชัดเจน เป็นที่น่าสังเกตว่า แหล่งข้อมูลตรงนี้ระบุว่า ผู้ที่จะตายไปเกิดเป็นเปรตนั้น คือผู้ที่เป็นคนตายก่อน เมื่อวิบากกรรมเบาบางลงจึงมาเกิดเป็นเปรตเพื่อชดใช้กรรมที่ยังเหลือ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า คนทำบาปทางกาย ส่วนใหญ่จะไปชดใช้กรรมในนรก มิได้ไปเกิดเป็นเปรตโดยตรง ต่อเมื่อวิบากกรรมเหลืออยู่น้อยแล้วจึงจะได้เลื่อนชั้นไปเกิดเป็นเปรต ดังจะเห็นได้จากเรื่องของเปรตที่เคยเกิดเป็นคนฆ่าโคสรูปความได้ว่า พระโมคคัลลานะได้พบเปรตร่างกระดูกลอยอยู่กลางฟ้าถูกแรงการุณจิกกินจึงนำมาเล่าให้พระลักษณะเถระฟัง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายว่า เป็นเพราะสมัยเป็นมนุษย์เคยฆ่าโคหม้อยู่ในนรกนานหลายปี เพราะเศษกรรมที่ยังเหลือจึงเกิดเป็นเปรตรูปร่างเช่นนั้น ดังข้อความว่า

อิธาค อวฺโส คิซฺฌณฺฎา ปพฺพตา โอรฺหฺนโต อทฺทสํ อญฺจิสฺสงฺลิกํ เวหาสํ
คจฺจนฺตํ . . .เอถ โภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ . . .เอโส ภิกฺขเว สตุโต อิมสฺมีเยว

ราชคเห โคฆาตโก อโหสิ โส ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน พฺหุณี วสฺसानิ พฺหุณี
 วสฺสสตานิ พฺหุณี วสฺสสทฺสทานิ พฺหุณี วสฺสสตสทฺสทานิ นิรเย ปจิตฺวา
 ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน เอวรूपํ อตฺตภาวํ ปฏิสฺเวเทติ. . .

(สยามรัฐสุต เตปิฎกํ เล่มที่ ๑, ๒๕๒๕: ๒๑๑-๒๑๒)

แปลว่า

[ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่] อาวุโส ผมลงจากภูเขาศิขณภูฏ
 บรรพตเขตพระนครราชคฤห์นี้ เห็นอัญฐิสั่งขลิกเปรตมีแต่ร่างกระดูก ลอยไป
 ในเวหาส. . . ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า. . . ดูก่อน
 ภิกษุทั้งหลาย สัตว์นั้นเคยเป็นคนฆ่าโคอยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ด้วย
 วิบากแห่งกรรมนั้น เขามกหม้อยู่ในนรกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี
 หลายแสนปี แล้วได้ประสพอฏภาพเช่นนี้ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นแหละ ที่ยัง
 เป็นส่วนเหลืออยู่. . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑, ๒๕๒๕: ๕๖๔)

นอกจากเรื่องนี้แล้วยังมีเรื่องพระโมคคัลลานะพบเปรตขึ้นเนื้อลอยฟ้าซึ่ง
 พระพุทธเจ้าก็ตรัสพยากรณ์ว่า เปรตตนนี้เคยเกิดเป็นคนฆ่ามาก ดังข้อความว่า “. . . เอโส
 ภิกฺขเว สตุโต อิมสฺมีเยว ราชคเห สาकुณิโก อโหสิ. . .” (สยามรัฐสุต เตปิฎกํ เล่มที่
 ๑, ๒๕๒๕: ๒๑๓)

อีกแหล่งข้อมูลคือ เปตวัตถุ จากการศึกษาข้อมูลแล้วสรุปประเด็นได้ว่า ใน
 เปตวัตถุ นั้น มีเรื่องของคนตายไปเกิดเป็นเปรตเพราะบาปทางกายน้อยมาก ดังจะเห็นได้
 จากเนื้อหาของเปตวัตถุซึ่งแบ่งออกเป็นวรรคใหญ่ ๆ ถึง ๔ วรรค คือ อรุควรรค อุพพี-
 วรรค จุฬวรรค และมหาวรรค มีเรื่องของเปรตรวมกันทั้งสิ้น ๕๑ เรื่อง มากกว่าเรื่อง
 เปรตในมหาวิภังค์ถึง ๓๐ เรื่อง แต่กลับมีเรื่องราวของคนผู้ตายไปเกิดเป็นเปรตเพราะทำ
 บาปทางกายน้อยมากไม่ถึง ๑๐ เรื่อง เช่น เรื่องเปรตพรานเนื้อ ๒ เรื่อง ซึ่งสรุปความได้
 ว่าสาเหตุที่เกิดเป็นเปรตเพราะเคยเป็นพรานล่าเนื้อ ดังข้อความว่า

นรณาริปฺรกุขโต ยฺวาท

รชนิเย กามคฺเณหิ โสภสิ

ทิวส์ อนุโกลิ การณ์
 กี่ อกาลิ ปุริมาย ชาตียาติ ฯ

อหิ ราชคเห รุมเม รมณีเย คิริพุพเซ
 มิคลุทุโท ปุเร อาสี โลहितปาณี ทารุโณ
 อวิโรกเรสุ ปาณีสฺ ปุณฺสตุเตสุ ปทุฏฺจมานโส
 วิจริ อติทารุโณ สทา พรหีสาย รโต อสณฺณโต
 (สยามรฏฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๒๑๗-๒๑๘)

แปลว่า

[พระนารทเถระถามเปรตตนหนึ่งว่า]

ท่านเป็นคนหนุ่มแน่น ห้อมล้อมด้วยเทพบุตรและเทพธิดา รุ่งเรืองอยู่ด้วย
 กามคุณ อันทำให้เกิดความกำหนัดยินดีในราตรี เสวยทุกข์ในเวลากลางวัน
 ท่านได้ทำกรรมอะไรไว้ในชาติก่อน

[เปรตนั้นตอบว่า]

เมื่อก่อน กระผมเป็นพรานเนื้อ อยู่ที่เขาวงกตอันเป็นที่รื่นรมย์ใกล้กรุงราชคฤห์
 เป็นผู้ผู้มีฝีมือเป็อนโลหิต เป็นคนหยาบช้ำทารุณ มีใจประทุษร้ายสัตว์เป็นอัน
 มากผู้ไม่กระทำความโกรธเคือง โหดร้ายทารุณ ยินดีแต่ในการเบียดเบียนสัตว์อื่น
 ไม่สำรวมแล้วด้วยกาย วาจา ใจ เป็นนิตย์ . . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๓๐: ๒๑๒-๒๑๓)

กินฺนุ กายเณ วาจา ย มนสา ทุกฺกภูํ กตํ
 กิสฺส กมฺมวิปาเกณ อิทํ ทุกฺขํ นิคฺจฉลิตํ
 อหิ ราชคเห รุมเม รมณีเย คิริพุพเซ
 มิคลุทุโท ปุเร อาสี ลุทุโท อาสี อสณฺณโต . . .

(สยามรฏฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๒๑๙)

แปลว่า

[พระนารทเถระถามเปรตตนหนึ่งว่า]

ท่านทำกรรมชั่วอะไรไว้ด้วยกาย วาจา ใจ หรือเพราะวิบากแห่งกรรมอะไร
ท่านจึงได้เสวยทุกข์เช่นนี้

[เปรตนั้นตอบว่า]

เมื่อก่อน กระผมเป็นพรานเนื้ออยู่ที่เขาวงกตอันเป็นที่รื่นรมย์ ใกล้กรุงราช
คฤห์เป็นคนหยาบช้ำทารุณ ไม่สำรวมกาย วาจา ใจ . . .

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๖, ๒๕๓๐: ๒๑๔)

ส่วนในจุฬารรค มีเรื่องเปรตโอรสของพระราชา ซึ่งเหตุที่ไปเกิดเป็นเปรตนั้น
สรุปได้ว่าเป็นเพราะเคยพบพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าสุนัตต์แล้วไม่เลื่อมใสจึงคว้าเอา
บาตรจากมือท่านยกขึ้นทุ่มลงบนพื้นดินจนแตกกระจาย และเรื่องสังกฐิฎกเปรตในมหาวรรค
ซึ่งเหตุที่ไปเกิดเป็นเปรตนั้น สรุปได้ว่าเป็นเพราะทุบศีรษะพระปัจเจกพุทธเจ้าที่กำลังนั่ง
สมาธิจนแตก ผู้สนใจจึงค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมได้จากเปิดวัตถุในพระไตรปิฎก

มีข้อน่าสังเกตคือ คนที่ตายไปเกิดเป็นเปรตเพราะบาปทางกายนี้ ส่วนใหญ่แล้ว
จะไปเสวยผลกรรมในนรกเสียก่อน ต่อเมื่อผลกรรมชั่วเหลืออยู่เล็กน้อย จึงเลื่อนชั้นขึ้น
มาเกิดเป็นเปรต ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ชีวิตของมนุษย์ที่เรียกว่า “เปรต” นั้น เป็นชีวิต
ที่ตกทุกข์ได้ยาก อุดอยากหิวโหย ทนทรมาน เสวยบาปกรรมที่กรรมให้โทษเบากว่าทุกดิ
อื่น ๆ ได้แก่ นรก และ กำเนิดดิรัจฉาน และอยู่ตรงกลางระหว่าง “สุคติ” กับ “ทุคติ”
นอกจากนี้แล้ว จะเห็นว่า เฉพาะผู้ไปเกิดในเปรตวิสัยเท่านั้น จึงจะสามารถรับเอา “ส่วนบุญ”
จากมนุษย์อุทิศส่งไปให้ได้ ส่วนทุกดิอื่น ๆ คือ นรก และกำเนิดดิรัจฉาน ไม่สามารถรับเอา
“ส่วนบุญ” มาใช้เป็นอาหารเพื่อเลี้ยงชีพ

ในตอนนี้อยู่จึงเห็นควรสรุปว่า บาปทางกายเป็นเหตุให้ตายไปเกิดเป็นเปรต
แต่มีใช้สาเหตุสำคัญเท่ากับบาปทางวาจาและใจ เหตุผลที่สรุปเช่นนี้ จะกล่าวต่อไปตามลำดับ

ข. บาปทางวาจา

บาปทางวาจาหมายถึงคำพูดที่ไม่ดี ในทางพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๔ อย่าง คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ใน ๔ ประการนี้ ๒ ประการแรกเท่านั้นที่เป็นสาเหตุให้ไปเกิดเป็นเปรต

หลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวถึงสาเหตุเกิดเป็นเปรตเพราะ “คำพูด” นี้ ปรากฏเป็นเรื่องทั้งในมหาวิงค์ และเปตวัตถุ ในมหาวิงค์ก็คือเรื่องของเปรตมีขนเป็นเข็มสรูปความได้ว่า พระมหาโมคคัลลานะได้พบเปรตตนนี้ซึ่งมีขนเป็นขมลอยอยู่กลางท้องฟ้า ถูกเข็มที่มัดศีรษะทะลุปากที่มเข้าปากทะลุอก ที่มเข้าอกทะลุท้อง ที่มเข้าท้องทะลุออกทางขา ที่มเข้าขาทะลุออกข้าง ที่มเข้าข้างทะลุออกทางเท้า ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าเพราะเปรตตนนี้สมัยเป็นมนุษย์เป็นคนชอบพูดส่อเสียด ดังข้อความว่า “อิธาน์ อาวุโส คิขฌกฏา ปพพตา โอโรหนโต อทุทสั สัจฉิมมํ ปุริสั เวหาสั คัจฉนตํ ตสฺส ตา สัจฉโย สีเส ปวีลิตฺวา อฺุรโต นิภฺขมนฺติ. . .เอโส ภิกฺขเว สโตโต อิมสฺมีเยว ราชคฺเห สัจฉโก อโหสิ. . .” (สุยามรรุจฺสฺส เตปิฏกั เล่มที่ ๑, ๒๕๒๕: ๒๑๔) หรืออย่างเรื่องของเปรตที่กัดกินเนื้อลูก ๆ เพราะสมัยเป็นมนุษย์เคยแก้งให้สตรีอื่น ๆ แห้งลูก แต่เมื่อถูกจับได้ก็สบถสาบานพูดเท็จว่าไม่ได้ทำเมื่อตายลงจึงไปเกิดเป็นเปรต ดังข้อความว่า “สฺปตี เม คพฺภินี อาสิ ตสฺสา ปาปํ อเจตฺยิ สาหํ ปทุฏฺจมนฺสา อกริ คพฺภปาดนั. . .ตทสฺสา มาตา กุปีตา มยฺหํ ฌาตี สมานยิ สปลณฺจ มํ อกาเรสิ ปริภาสาปยิ จ มํ. . .” (สุยามรรุจฺสฺส เตปิฏกั เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๑๖๓) นอกจากนี้ยังมีเรื่องของคนที่ตายไปเกิดเป็นเปรตเพราะพูดเท็จ พูดส่อเสียด อีกหลายเรื่องในเปตวัตถุ และเป็นที่น่าสังเกตุว่าเรื่องราวของผู้ตายไปเกิดเป็นเปรตเพราะคำพูดนี้ มีอยู่มากมายในเปตวัตถุจนเห็นเด่นชัดที่สุด

ข้อนี้ เราอาจตีความได้ว่า ท่านต้องการสอนศีลธรรมในเรื่อง “คำพูด” ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน เพราะมนุษย์ส่วนใหญ่จะทำบาปทางวาจาได้ง่ายอยู่เป็นประจำ แตกต่างจากบาปทางกายซึ่งทำได้ยากเนื่องจากมีบทบัญญัติทางกฎหมายควบคุม แต่บทบัญญัติเกี่ยวกับ “คำพูด” มีน้อยมาก

ดังนั้นจึงเกิดสาเหตุทำบาปวาจาที่ทำให้ต้องตายไปเกิดเป็นเปรตขึ้นเป็นรูปธรรม เพื่อจะได้สั่งสอนคนให้เป็นคนดี เพราะทางพุทธศาสนาเราถือว่า คนจะเป็นคนดีได้นั้น มิใช่การแสดงออกทางกายเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ทางวาจาและทางใจเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นคนดีเช่นกัน

ส่วนข้อที่ว่า บาปทางวาจาเพราะพูดเพ้อเจ้อไม่เป็นสาเหตุให้เกิดเป็นเปรตนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เพราะไม่ทำให้เกิดผลเสียแก่ผู้อื่น เราจะเห็นว่า ผู้ที่ทำบาปทางวาจาจนถึงกับต้องไปเกิดเป็นเปรตนั้น คือผู้ที่มีพฤติกรรมการแสดงออกที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียหายทั้งสิ้น

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า “บาปทางวาจา” เป็นสาเหตุสำคัญอย่างยิ่งของการไปเกิดเป็นเปรต ดังจะเห็นได้จากการเน้นเรื่อง “ความผิดทางวาจา” มากกว่า “ความผิดทางกาย” เราจะเห็นว่าคนทำผิดทางกายนั้น จะไปเกิดในนรกเสียก่อน เมื่อเสวยผลกรรมในนรกเสร็จแล้วจึงกลับมาเกิดเป็นเปรต ในขณะที่ผู้ไปเกิดเป็นเปรตเพราะบาปทางวาจานั้น เมื่อตายลงแล้วจะไปเกิดเป็นเปรตทันที

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นควรสรุปว่าบาปทางวาจาเป็นสาเหตุสำคัญของการไปเกิดเป็นเปรตโดยตรง ทั้งนี้ เพราะบาปทางวาจามีผลที่สัมพันธ์กับประเด็นสุดท้ายคือบาปทางใจ ทั้ง ๒ ประการนี้เป็นสาเหตุสำคัญของการตายไปเกิดเป็นเปรต ดังจะได้กล่าวต่อไป

ค. บาปทางใจ

ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญของการไปเกิดเป็นเปรต ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลโดยละเอียดแล้วได้พบว่า สาเหตุที่คนตายไปเกิดเป็นเปรตนั้น ส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการทำบาปทางใจทั้งสิ้น ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไปตามลำดับ เพื่อความชัดเจนถึงสาเหตุของการไปเกิดเป็นเปรตเพราะทำบาปทางใจ

บาปทางใจที่เห็นได้ชัดเจนคือ “ความตระหนี่” เรื่องราวของเปรตซึ่งปรากฏในเปตวัตถุทั้งหมดมีประเด็นสำคัญร่วมกันอย่างหนึ่งที่บอกให้ผู้อ่านทราบคือ ผู้ที่มีความตระหนี่หวงแหนทรัพย์สิน ไม่มีน้ำใจ คือผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรตทั้งนั้น และความตระหนี่นี้เองที่ทำให้เกิดการทำบาปอื่น ๆ เช่น ดำหนิตีเตียนคนทำบุญทำทาน ไม่เชื่อเรื่องผลแห่งการให้ทานว่าจะมีผลแก่ผู้อื่น และยังรวมไปถึงการไม่เชื่อกฎแห่งกรรมในประเด็นที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

บาปทางใจ ๓ อย่าง คือ โลภะ โลกอยากได้ไม่สิ้นสุด โทสะ ความอาฆาตพยาบาท และโมหะ ความหลงผิดเชื่อว่าทำทานแล้วทานไม่มีผล เป็นต้น ประเด็นทั้ง ๓ ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่ตายไปเกิดเป็นเปรตด้วยกันทั้งสิ้น หากพิจารณาบาปทางใจทั้ง ๓

นี้แล้ว จะเห็นว่า โลกะ และโมหะ คือสาเหตุโดยตรงที่ทำให้ตายไปเกิดเป็นเปรต

การที่กล่าวเช่นนี้เพราะโทสะเป็นสาเหตุให้เสวยผลกรรมใน “นรก” ต่อเมื่อวิบากกรรมเบาบางลงจึงเลื่อนชั้นขึ้นไปเกิดเป็นเปรตเพื่อชดใช้กรรมที่ยังเหลือ ในขณะที่ “โลกะ” ความอยากได้ไม่สิ้นสุดจนเกิดความตระหนี่ และ “โมหะ” ความหลงผิดไม่เชื่อโลกนี้โลกหน้าไม่เชื่อการทำบุญให้ทานเป็นต้น เป็นเหตุให้ไปเกิดเป็นเปรตโดยตรง เรื่องราวของผู้ตายไปเกิดเป็นเปรตเพราะบาปทางใจมีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎกหลายเรื่อง ดังเช่นเรื่องของสังสารโมกขเปรตสรุปความได้ว่าสมัยเป็นมนุษย์พ่อแม่ชักชวนให้ทำงานก็ไม่ยอมทำเพราะมีความตระหนี่หวงแหนทรัพย์สมบัติเมื่อตายลงจึงไปเกิดเป็นเปรตอดอยาก หิวโหย ดังข้อความว่า

...กิสฺส กมฺมวิปาเคน เปตโลกํ อิตฺถ คตฺตติ ฯ

อนุกฺกมฺปกา มยฺหํ นาหสิํ ภนฺเต
 ปีตา มาตา จ ธถ วาปี ฌาตกา
 เย มํ นิโยเชยฺยํ ททาหิ ทานํ
 ปสฺนุนจิตฺตา สมณปุราหฺมณานํ ฯ
 อิตฺถ อหํ วสฺสสฺตานิ ปญฺจ
 ยํ เอวรูปา วิจรามิ นคฺคา
 ชุททาย ตณฺทาย จ ชชฺชมานา
 ปาปสฺส กมฺมสฺส ผลํ มเมทํ ฯ

(สุยามรฎฺจสฺส เตปิฎกํ เล่มที่ ๒๖, ๒๕๒๕: ๑๗๐-๑๗๑)

นอกจากเรื่องนี้แล้ว ยังมีเรื่องของผู้ตายไปเกิดเป็นเปรตอื่น ๆ อีก เช่นเรื่องนางเสรีนเปรตซึ่งสมัยมีชีวิตอยู่มีความโลภมากตระหนี่หวงแหนทรัพย์สมบัติพอตายลงก็ไปเกิดเป็นเปรต หรืออย่างเรื่องของนันทิกาเปรตซึ่งมีความตระหนี่ไม่เชื่อเรื่องทำงานคอยกลั่นแกล้งคนทำบุญให้ทานเมื่อตายลงจึงไปเกิดเป็นเปรตเช่นกัน อีกหลายเรื่องในเปตวัตถุที่แสดงให้เห็นว่า คนที่มีความตระหนี่ และไม่เชื่อเรื่องทำบุญให้ทานเมื่อตายลงได้ไปเกิดเป็นเปรตกันทั้งนั้น

จากหลักฐานที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า บาปทางใจนั้นเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนตายไปเกิดเป็นเปรตเช่นเดียวกับบาปทางกายและวาจา และเป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องต่างๆ เฉพาะในเปตวัตถุเป็นเรื่องของเปรตจำพวกที่ทำบาปทางใจคือ “โลก” มีความตระหนี่หวงแหนทรัพย์สมบัติ “ไม่ทำทาน” ทั้งสิ้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าบาปทางใจกล่าวคือ “โลภะ” โลภมากตระหนี่หวงแหนทรัพย์สมบัติ กับ “โมหะ” หลงผิดไม่เชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้า ทำบุญให้ทาน รวมทั้งไม่เชื่อว่าจะมีพระสงฆ์ที่เป็นเนื้อนาบุญ ทั้ง ๒ ประการนี้แสดงให้เห็นสาเหตุที่ไปเกิดเป็นเปรตเด่นชัดที่สุด

ผู้วิจัยเห็นควรสรุปว่า ถึงแม้ว่าสาเหตุไปเกิดเป็นเปรตจะมีถึง ๓ ประเด็น แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว มีประเด็นสำคัญเพียง ๒ ประเด็น ได้แก่ การทำบาปทางวาจา คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด และการทำบาปทางใจ คือ โลภะอยากได้ไม่สิ้นสุด จนเกิดความตระหนี่กับโมหะหลงผิดคิดว่าโลกนี้โลกหน้าไม่มี ทำทานแล้วไม่มีผล สาเหตุทั้ง ๒ ประการนี้ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนตายไปเกิดเป็นเปรต ส่วนการทำบาปทางกายนั้น เป็นเหตุให้ไปเกิดในนรกต่อเมื่อวิบากกรรมเบาบางลงแล้วจึงเลื่อนระดับชั้นขึ้นมาเกิดเป็นเปรต มิใช่เป็นสาเหตุเกิดเป็นเปรตโดยตรง

สาเหตุที่เกิดเป็นเปรตดังกล่าวมานี้ มีผลทำให้ความเชื่อเรื่องเปรตคือคนตายไปเกิดในเปรตวิสัยปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น และมีอิทธิพลต่อแบบแผนประเพณีวิถีชีวิตของชาวพุทธฝ่ายเถรวาทในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรกในด้านของคำสอน จะเห็นว่าวรรณคดีบาลียุคต่อมา เช่น ฎีกา และวรรณกรรมบาลีโลกศาสตร์ทั้งปวง มี จักรวาทที่ปนิ โลกัปปที่ปกสาร เป็นต้น หรืออย่างวรรณคดีไทย เช่น ไตรภูมิพระร่วง ความเชื่อเรื่องเปรตได้ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะอิทธิพลความเชื่อเรื่องเปรตในชั้นอรรถกถาที่ขยายความเรื่องนี้จนปรากฏเด่นชัด ดังนั้น ผลที่เกิดจากคำสอนเรื่องเปรตจึงทำให้ผู้คนรู้สึกเกรงกลัวในอันที่จะประพฤติดิฉิลธรรม และมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ทั้งนี้เป็นผลจากการได้รับฟังตัวอย่างของผู้ตายไปเกิดเป็นเปรตที่น่าสยดสยองสะพรึงกลัวยิ่งนัก

ประการที่สองในด้านของพิธีกรรม และประเพณีไทยต่าง ๆ จะเห็นว่า มีพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลความเชื่อเรื่องเปรตเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อย เช่น พิธีถวายสังฆทาน พิธีกรวดน้ำ พิธีอนุโมทนา ประเพณี

สารทไทย ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ จึงทำให้ความคิดและความเชื่อเรื่องเปรตใน ประเด็นที่หมายถึงคนตายไปเกิดในเปรตวิสัย เป็นที่น่าเชื่อถือ และมีความสำคัญว่า ความคิดและความเชื่อว่าเปรตหมายถึงคนตายผู้ล่องลับไปสู่โลกหน้า ดังจะเห็นได้จาก หลักฐานที่ปรากฏในวรรณคดีพุทธศาสนา และพิธีกรรม ประเพณีต่าง ๆ ในประเทศไทย ทั้ง ๒ ประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะขอศึกษาถึงเฉพาะที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม และประเพณี ต่าง ๆ ในประเทศไทยเท่านั้น เพราะเห็นว่ามิประเด็นที่น่าสนใจศึกษาอยู่หลายเรื่อง ดัง จะได้กล่าวถึงในบทที่ ๔ ตามลำดับ